SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 8 GODINA I | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28098 | BEOGRAD, UTORAK, 6 APRILA 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | 3 DINARA PRIMERAK

Pred novim radnim pobedama

Dok huškači rata iz imperijalističkog tabora priviđaju vojske i plaše ratom, dok snivači svetske vladavine gaze prava naroda zavisnih zemalja, — u našoj zemlji se ovih dana vršila veličanstvena smotra radnih brigada Narodnog fronta i Narodne omladine. Ponosna vojska rada, koja je već odnela pobede u slavnim bitkama za izgradnju zemlje i stvaranje uslova za njen neuporedivi procvat, ponovo pristupa velikim podvizima. Na gradilišta se sležu ljudi ponosni, svesni svoje veličine, svesni smisla svoga rada, ispunjeni već rezultatima koji će biti ostvareni.

Tu gde su se slegle radne brigade uskoro će biti temelji. Nije to obična gradnja, jedna od onih gradnji koje su u našoj zemlji već postale obične. Gradi se Novi Beograd, proširuje se, raste glavni grad naše zemlje, otadžbine slobodnih radnih ljudi, nezavisne države ravnopravnih naroda. Na tekovinama oslobodilačke borbe iz dana u dan niču čudesni plodovi. Svesni san i naučna mašta, ostvarivani nadahnutim rukama, dobijaju oblike od čelika i mramora. Kao što je kroz šume i brda probilo već nekoliko naših novih modernih pruga, tako će kroz ravnice i šume poteći moderni autoput Beograd—Zagreb kao jedna od mnogih vidnih konkretizacija bratstva i jedinstva naših naroda, kao jedan od puteva u privredni napredak i u blagostanje naših naroda. Počinju nove radne bitke, pripremaju se nove radne pobede, pobede svesti i snage naših naroda, pobede naše narodne države. To su i pobede prijateljskih naroda antiimperijalističkog tabora.

Nek nam je srećan početak.

Majstor reportaže — Egon Ervin Kiš

Egon Ervin Kiš

U Pragu, gde se rodio u aprilu 1885, umro je ovih dana u šezdeset trećoj godini života, od srčane kapi, Egon Ervin Kiš, strasni reporter, koji je, istražujući istinu o društvenim odnosima našeg veka, obišao celi svet. Počeo je da radi kao smeli levi publicista u Pragu, dok je Prag još bio provincija Austrougarske Monarhije. Pošto se preko tri decenije svim svojim publicističkim darom obračunavao s reakcijom, raskrinkavao imperijalizam i upozoravao na fašizam, vratio se, posle rata iz Meksika u Čehoslovačku, gde se rađala narodna demokratija, i umro je upravo u trenutku kada je svojim očima video jednu od presudnih pobeda naprednih snaga Čehoslovačke nad povampirenim ostacima fašizma. Umro je ponosan što je građanin nove Čehoslovačke, a nova Čehoslovačka ponosi se ovim publicistom međunarodnog značaja.

Jedna od prvih knjiga E. E. Kiša, »Zapiši to, Kiš«, vezana je za našu zemlju. Kao mobilisani vojnik austrougarske vojske, Kiš se nalazio u zemljama koje danas sačinjavaju Jugoslaviju i, sred užasa rata, kao svedok nasilja okupacione vojske, kao svedok tragikomične Počorekove ofanzive, a upoznavši naše narode koji su bili žrtva najezde, došao je do mnogih saznanja koja su uticala na njegov antimilitaristički i antikapitalistički stav. Kao publicista međunarodnog značaja, prevođen na mnoge jezike sveta, on je 1933, posle inscenirane paljevine Rajhstaga i u jeku hajke na sve napredne elemente u Nemačkoj, bio uhapšen, ali je izmakao smrti zahvaljujući samo tome što je bio čehoslovački državljanin i što ga je čehoslovačka vlada tražila. Deportovan u Čehoslovačku, on je nastavio svoju jetku i nadahnutu borbu protiv fašizma, napuštajući čehoslovačku posle Minhena dok nije emigrirao u Meksiko u doba kada je hitlerizam porobio Evropu.

Kiš je pisao i romane i drame, no ono po čemu je stekao svetski glas, to su reportaže. Upravo u njima on je ispoljio svoj osobeni književni talenat. Po jednoj njegovoj knjizi »Mahniti reporter« i njemu je samom dat taj naziv. Sa strašću novinara koji hoće svojim očima da vidi i svojim ušima da čuje sve što je interesantno i značajno u epohi, on je jurio kao mahnit, ali trezvene glave, iz zemlje u zemlju. U Ameriku se takoreći prokrijumčario. U Australiju, gde su upravo tada radnici vodili snažnu akciju, stigao je skačući s palube broda na kej, jer su mu vlasti bile zabranile iskrcavanje. Kao pedesetogodišnjak, ležeći s uganutom nogom i pod smotrom u bolnici, Kiš je pisao svoje svedočanstvo o Australiji.

Ali nije ta »mahnitost«, ta žurnalistička strast najbitnije u njegovom delu. Nije on tražio senzacije, nego istinu. Za svoje reportaže unapred se pripremao studijama, za svoja poentirana, neobično rečena tvrđenja on se dokumentovao, a kroz svoj izrazito individualni stil o neposredno viđenom i doživljenom težio je da otkrije ono bitno, da baci oštru svetlost na društvene odnose, na političke prilike, na stvarnost. Sa usijanošću uverenja on je kapitalističkom svetu suprotstavljao Sovjetski Savez, dajući nadahnuta svedočanstva o izgradnji socijalizma, a u Aziji je tražio i nalazio pojave koje svedoče o »menjanju iz osnove«. Govoreći o novom svetu ili o izmenama iz osnove, tražio je frapantne dokaze, nalazio sugestivne činjenice. Njegov publicistički stil bio je visoko književan, bogat iznenađenjima, figurama, nalazima, obrtima i igrama reči koje nisu bile igra, nego rečite poente.

Iz niza njegovih knjiga (»Praški motivi«, »Zapiši to, Kiš!«, »Mahniti reporter«, Hajka kroz epohe«, »Carevi, popovi, boljševici«, »Raj Amerika«, »Azija izmenjena iz osnova«, »Tajna Kina«, »Doživljaji u Australiji«, »Hitlerov zarobljenik« itd.), neke će, iako u izvesnoj meri zastarele, ostati kao lepi primeri visoke reportaže.

Egon Ervin Kiš, koji je jedno vreme boravio u Sovjetskom Savezu, počasni je profesor žurnalistike na Harkovskom univerzitetu. Uzimao je aktivnog učešća u svim naprednim demokratskim i antifašističkim akcijama u Evropi, a po ubeđenju bio je komunista.

Kod nas su poznate njegove knjige »Zapiši to, Kiš!« i »Raj Amerika«, kao i poglavlja iz drugih njegovih knjiga, koje su u staroj Jugoslaviji bile izložene napadima cenzure. 1946 godine on je posetio novu Jugoslaviju kao član delegacije čehoslovačkih književnika.

Kiš je jedan od onih publicista u svetu od koga današnji napredni publicista može dosta da nauči. U njemu samom stekle su se pozitivne tradicije revolucionarne građanske publicistike od Voltera do Zole. Glavni njegov rad odnosi se na period do antifašističkog rata. Pred najnovijom stvarnošću u svetu on je već stajao donekle umoran, ali mnoge njegove duhovite ocene i osude važe i danas u donekle izmenjenim odnosima, jer je u prikazivanju aktuelnoga umeo da vidi razvojne tendencije. S njime je nestao jedan istaknuti majstor napredne reportaže.

J. P.

USA

Ti kažeš »Amerika«, i vidim grči se lice,
i setim se nekadašnjeg čoveka iz našeg kraja,
povratnika iz dalekih rudnika, s očima bolesnog sjaja,
njegovih trzaja, bespomoćnog kašlja i groznice.

Ti kažeš »Amerika«, i vidim grči se lice,
i čujem pucnje i kako se diže hajka,
hrtovi na čoveka u dane velikog štrajka,
i kako škripe teška vrata od tamnice.

Ti kažeš, i ja čujem vrevu od povorke,
od hučnog talasa nezaposlenih lica,
i pod snopom svetlosnih reklama vidim lica gladnih porodica,
i čujem reči s ukusom sukrvice i pokliče gorke.

Ti kažeš, i ja vidim čvor opkoljenih ulica,
u senci nebodera, i izgubljenog čoveka puti tamne,
i kapuljače u noći, razmahane senke pomamne, besramne,
s konopcem, sa omčom u ruci ozakonjenih ubica.

I vidim i čujem grdosije-lađe i njihovu huku
pri polasku s tovarom municije, zamki i klevetā,
u gusarske pustolovine u četiri strane sveta,
kada traže na mapi bede najistaknutiju luku.

Mapa bede, kompas razdora i pregršt lepljivog novca...
a narodi su zid čvršći od čelika i cementa,
s procentom volje i svesti iznad svakog procenta
iz računa poslovnog čoveka, vlasnika fabrike i trgovca.

Ta kažeš »Amerika«, i dok se grči tvoje lice,
ipak vidim i čujem i onu drugu koja se već rađa
na ruševinama današnje, u spletovima predgrađa,
s korenom u narodu, umesto ove na ruci s kandžom grabljivice.

Gvido TARTALJA

Mali Atli ide stopama velikih uzora

Karikatura V. Ćerića

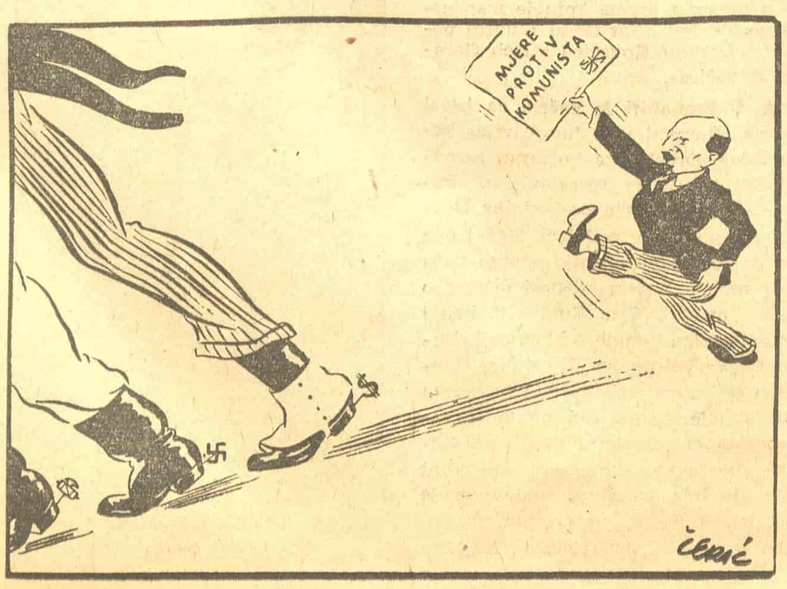

LIKOVI NOVIH LJUDI

DIREKTOR MIRKAČA

Roksanda NJEGUŠ

Od separacije, koja je zahuktana primala drugu smjenu i djevojačke poklike, peli smo se uzbrdo, do rudnika, prekim putem. Sa nama je išao direktor siverićkog bazena Mirkača Lončar, hramljući malo, a na njegovom mršavom duguljastom licu činilo se da pulsira i da se odražava sav onaj rad oko nas i pod nama, u rudničkim oknima. Duboke bore oko ustiju i preko čela govorile su o odricanjima, naporima i borbama, a sjajne crne oči o vatri koja hrani u svakoj minuti njegova oduševljenja. Za njim, njegov štab: još nedavno sve sami obični radnici, a sada — Mirkača ih pretstavlja:

— Šef električne radione i novator Tomić, poslovođa jame Jelić, nadzornik Paklar...

Pridružuje nam se nekoliko starih rudara, ugljena prašina kao da je impregnirala njihova lica, pa im i koža sjaji tamnosmeđa.

Uz brdo, na kome leži Siverić, naraslo je novo brdo jalovine, s površinom od sivog sitnog pjeska. Na platou, pred seoskom školom, rasula se dječja cika, a nekoliko đaka skratilo je put do kuće na svoj način: doletili su na brdo jalovine, pritisli knjige na grudi, sjeli, zagrabili nogama kao veslima da dobiju zamah i učas klisnuli dolje.

— Deru gaće, — nasmijao se Mirkača pa se radosno zagledao za djecom. — U njihovim godinama, na tom istom brdu jalovine, onda nešto niže, ja sam krao otpatke od ugljena — kiš, trpao u vreću i nosio u Drniš. Tri dinara plaćalo se po vreći.. A kad mi je bilo dvanaest godina, sjećam se kao da je juče bilo, ležim kod ovaca i slušam: ona djeca što idu u školu čitaju pjesme o Kraljeviću Marku i Milošu Obiliću. Lijepe pjesme! I rekoh u sebi: moram i ja učiti. »Ali šta ću s blagom!« mislim i domislim: potjeram rano ovce, dam drugaru — pastiru da pričuva i moje, pa u školu. A poslije, svršila godina i učitelji pozvali mog oca, vele, sin ti je odlikaš. Ćaća se postidio pa ćuti. Ja mislim svršiću i drugi, a tek on: »Ne može, — veli, više. Treba kupiti kiš, čuvati blago«. I ne dade mi više.

— Pa ti si, moj sinko došao u jamu, nije te bilo šta vidjeti — opominje ga stari rudar.

— Eh, nije, — buni se Mirkača. — Bilo mi brate šesnaest onda. Ali školu nikako da zaboravim. Utovarujem, vozim, kopam, radim na vitlovima i na pumpama i na kompresorima, a sve mislim: učiću i položiću četiri razreda osnovne, pa ću u rudarsku. I kad mi je bilo devetnaest — to sam i učinio.

Vratio se iz škole mršav, živahan, dug. Nisu ga postavili za nadgledника nego je opet kopao u jami. Rudnik je u to vrijeme već bio izdržao stoljetnu pljačku italijanskih bogataša. Vađenje ugljena nadohvat — raubovanje, jevtino izvući rudu i visoke profite, to je bio sistem rada »Monte Promine«. Polovina rudače ostavljena je da propadne.

Rudari nam pričaju kako je Mirkača pokušao da ubijedi inženjere i direktora kako to sve ne valja, kako ljudi ginu...

— A tek on zine — veli jedan — a oni prekrate razgovor: šta se to tebe tiče!? A Mirkača onda k nama: »Ne smije se tako raditi!« Vidimo i sami, ne smije se, vodi zlu. Jer vidiš, drugarice: kad raubuješ, vadiš ugljen iznad glave, praviš veliku rupu, ne možeš osigurati a ideš naprijed. Iza tebe lako može da se sruši. I rušilo se.... Koliko je ljudi potrpalo! I koliko ugljа propalo!

Uspomene naviru:

— Mirkača misli, dobro, ja ću po zakonu. I tuži upravu Ministarstvu, direktor Wonko, pasji sin, udesio sve, pa cili-mili s njima, napunio im džepove i — nikom ništa.

Stajali smo na čistini pred školom. Pod nama — separacija, čuje se zveket spojnica na vagonima, Petrovo Polje, stješnjeno Svilajom, Mosećom i Prominom; pred nama — krš i planina, crni ugljeni otvori kao budne oči i crveni boksitni dnevni kopovi kao goleme razvijene zastave.

— Jest, Jovo, brate, — odgovara Mirkača starom rudaru. — Ali tad sam ja shvatio: zakona za nas nema ni u Wonkovom rudniku ni u onoj đavoljoj državi. Sjećaš li se, čim sam vama progovorio da treba izboriti druge zakone, Wonko me je izbacio s posla.

Treba izboriti druge zakone! Ugljene žile povezale su Mirkaču s rudarima jače od krvnih žila. On je otkopavao zatrpane drugove, a jednom su iz jame rudari iznijeli njega. Desna noga bila je slomljena na četvero. Ali Mirkača već je naučio šta znači ljubav i kako kucaju živa srca pod zemljom, povezana zajedničkim mukama, druželjubljem kome je trebalo dati svijest o snazi. Treba izboriti druge zakone!

Otjeran s rudnika, Mirkača postaje još bliži rudarima. I direktor Wonko odlučuje: primiti Mirkaču opet na posao, kao nadzornika, napraviti od njega goniča, odijeliti ga od rudara, upotrebiti još jednom oprobanu praksu: postaviti Mirkaču, Srbina, za nadgledника rudarima — Hrvatima.

Trebalo je poskidati stare grede koje su osiguravale jedan rov. Nalog je bio jasan Mirkači: ako po njemu postupi, stradaće ljudi. On je doveo rudare, objasnio im slučaj i odbio da izvrši nalog. Napustio je rov zajedno s drugovima. Otpustili su ga ponovo. Mirkača je otišao u boksitni rudnik kod Ervenika, zatim se opet vratio u Siverić, dobio posao, upro sve sile da stvori sindikat i — još jedanput bio izbačen.

Izboriti nove zakone!... Otišao je u prominske rudnike »Adriabauxita«, ali je Wonko naredio da ga otpuste — jer će u protivnom zabraniti »Adriabauxitu« upotrebu njegove industriske pruge. I Mirkača je otpušten.

Izboriti nove zakone!... Kroz štrajkačke zahtjeve progovorila je nova snaga: smjenjivanje Wonka, povećanje nadnica i sigurnosti. I Wonko je bio smjenjen.

Onda je došao rat, pa kapitulacija. Rudnički hodnici i boksitne jame bili su puni zaklanih Srba. Glas komuniste Jove Cvjetkovića-Grka probija slojeve ugljena i kamena siverićkog rudnika i odjekuje po Promini, po zagorskom kršu, po Petrovu Polju: »Borite se, živila Partija!«

Mirkača pronosi taj glas po kršu Dalmatinske Zagore, koji stalno zvoni čist i prodoran. Izboriti slobodu i nove zakone! Hrvatski radnici čuvaju Mirkaču, skrivaju ga i spasavaju od ustaša i izdajnika koji bi htjeli da ga potajno ubiju. No, jednog dana, Mirkaču su uhvatili i poveli u drniški tabor.

—Pusti me da ti to ja ispričam, drugarice — opet se javlja stari rudar. — Saznali mi da je naš Mirko uhvaćen: u tren oka skupilo se nas više stotina. Vode oni Mirkaču a mi za njima, pristižu i drugi, sve nove stotine, sve sami rudari — Hrvati. Uveli Mirkaču u tabor a mi vičemo. Odjednom čujemo jauk, tuku Mirkaču. Krvavo nam pred očima. Šaljemo delegaciju a čujemo, ne prestaju da ga muče. A u nama rastu bijes i muka, rastu. Čini mi se cijelu vječnost tamo smo stajali i tražili našeg Mirkaču. Morali su da ga puste, da nisu — bilo bi đavla i po! Dadoše nam ga crna, izmrcvarena, kičmu mu ozlijedili, pretukli ga. Odveli ga mi kući i vidim: treba se spremati za ustanak!

Seljačkim kolima Mirkača je prevozio oružje, municiju i odjeću iz skrovišta u Drnišu do svoje kuće, pored ustaša, Talijana i četnika, a onda prebacivao u Svilaju. Jedne večeri došao obavještajac »Bugarin« i veli: »Bježi!« Mirkača odlazi u Svilajski odred. Ustrebalo je hrane i oružja. Slaba obavještajna služba, nema eksploziva. Mirkača dolazi opet na teren, četiri kilometra od Siverića, radi u teplјuškom rudniku i liferuje eksploziv partizanima. »Svaki dan četrdeset do pedeset kila eksploziva. »Nemo'š prinit, čoeče!« Kad su ga nanjušili Đuićevi četnici, on s radnicima ruši rudnik i opet bježi, ovoga puta u Srednjedalmatinski odred, a poslije dva mjeseca opet je na terenu Kninskog okruga. Ustanici obrazuju narodnu vlast, kroz borbu se stvaraju novi zakoni. Mirkača je član Okružnog odbora. Dižu se mostovi kud prolaze partizani, ruše se tamo kud hoće da prođe neprijatelj. Mirkača upravlja radom na obnovi i sabotažama, rastu mostovi, skuplja se hrana — nestaju kajiši s mašina, plamte vatre u rovovima, kvare se mostovi, ruše električne lokomotive, vodovi, vagoni.

Mirkača grli rudare do sebe:

— Svi su pomagali, — tiho govori on. — I muško i žensko, svom dušom.

Kad se primakla oslobodilačka vojska, rudnik nije radio: pruge su srušili partizani. Nijemci se spremaju da odvuku i unište postrojenja, dignu u vazduh rudnik. A Mirkača obukao domobransku uniformu, pa ravno zamjeniku direktora siverićkog ugljenokopa koji je simpatisao narodnooslobodilačkoj borbi:

— Slušajte, naši se primiču. Izborili smo nove zakone! Sve motore treba demontirati i bunkerisati u unutrašnjosti rudnika. Nijemci ne smiju to primjetiti.

I motori su bili bunkerisani, a rudnik su zauzeli radnici.

I bilo je sasvim prirodno što je u našem rudniku postavljen za direktora naš Mirkača. Doletili rudari, niko ne pita za plaću. I dok su jedni pripremali rovove za eksploataciju, drugi su stavili u pogon briketarnu, treći otvorili krečanu, a jedna ekipa otišla za linijom fronta i skupljala razbijene kamione, mašine, staro gvožđe.

Druga armija poklonila je rudniku prvi kamion. Tri su osposobili sami. A onda je išlo lakše, nikle su nove prostrane garaže, nove velike radionice, zazujao je drebank, hobl-mašina i tokarski sto. Iz redova radnika niklo je nadzorno i stručno osoblje.

U novim rudničkim hodnicima rad teče po novim zakonima. Kroz stare obrušene »mrtve« jame, kroz ugalj i kamen starih radova, ponovno buše siverićki rudari i spasavaju svoje bogatstvo. Izborili smo nove zakone!...

A jedan od tih zakona glasi: trudbenici imaju prava na plaćeni godišnji odmor. Zbunili su se od slova tog zakona siverićki rudari, staro nepovjerenje zakopkalo u njihovom srcu pred ovom, za njih, nečuvenom činjenicom. Opet neka »funcutarija«, pomislili su neki i došli Mirkači:

— Reci ti nama odmah o čemu se radi! Ćaći ti svom možeš pričati da ću ja petnaest-dvaest dana sjediti kod kuće, a ti ćeš mi plaćati. Nas, vala, nećeš prevariti.

Mirkača, potresen, sjeo s njima i objasnio im: to je vaše pravo! Vlast, to ste vi! — Njihove su oči postale ljepše, svjetlije. Dostojanstvo klase zasijalo je u njima.

Sada se herojski bore s vatrom u starim jamama. Čim se njen najsitniji znak javi, a oni se odmah bace na posao da se vatra zadavi.

Mirkača je uvijek tamo gdje je potrebna pomoć.

— Vidiš, to ti i nije njegov posao. Ali on je u jami uvijek kad treba, prvi da juriša — kao partizanski komandiri.

Na te riječi Mirkača crveni, uzbuđen i radostan:

— Ali evidencija, muka, brate, muka! Statistika, dobra stvar, ne može niko da vrda, ali dok čovjek nauči... Sada već klapa.

Zatim nastavlja:

— Imamo mi i grijeha, drugarice. Sad ću ti ja ispričati kad drugi neće. Navukli mi starog gvožđa, čudo! Dva puna magazina. A navukli i stvari za koje nismo znali čemu zapravo služe: vojničke topovske dalekovode i eksplozivni štapin. A ko bi znao taj štapin, šarena neka uzica. Došli drugovi iz Kontrolne pa kažu: »Šta ovo sve držite?« — A mi dotjerali, velim, pa trebaće za nešto. »A znate li vi da naša industrija treba gvožđa?« — Some đavolji, mislim ja u sebi, kako se to nisi sjetio! »A znate li vi šta imate ovdje, znate li kakva opasnost prijeti...« — govore opet oni iz Kontrolne i pokazuju šarenu uzicu. — Ne znamo! — Otsjekli oni komadić, odnijeli u krš, zapalili... Diže sve oko sebe! Eh, što nas postidiše drugovi! Idem tako s njima po rudniku, vidim, za jame ne zamjeraju ništa, osigurano dobro, uredno. Pa ih poveo u menzu i pred menzom, vidim, drugovi stali i oči im se prosto raširile od čuđenja. Stao i ja i odjednom progledao, vjeruj mi, prosto tek u taj čas vidio: pred menzom pakao, stare razlupane autine, drva, smeće, blato, otpaci. Gledaju drugovi, a meni sinu: ljudi tako ne smiju živjeti, mi smo izborili nove zakone i cio život treba urediti po novim zakonima.

U Mirkačinoj kancelariji veliki sat —grafikon pokazuje kako se kreće produkcija svakog dana. Kazaljke sata — grafikona podrhtavaju u pokretu kao da je i na njih prešlo uzbuđenje bitke za Plan. Slika druga Tita gleda Mirkači pravo u lice: Treba, druže, stvoriti novi život! Na drugoj stijeni dvije umjetničke slike Frana Šimunovića: motivi iz Siverića.

Ulazi snažan rudar, nadzornik. Juče je kažnjen zato što je pustio radnika da prolazi kuda ne smije, a, zajedno s njim, kažnjen je i radnik što je tuda prolazio. Nadzornik je aktivista, hoće da se približi ljudima, ali Mirkača je mišljenja da se popularnost ne stiče, niti ljubav izražava na ovaj način. Radnik je razmislio i primio kaznu kao pravednu, a nadzornik se uzrujao, »kazna je nepravedna« zapisao u raport i ljutio se. Mirkača mu se zagledao u oči i mirno riješio: »Dođi sutra k meni, razmisli, porazgovorićemo, pa ako je kazna nepravedna — skinućemo je.«

Sada nadzornik stoji pred Mirkačinim stolom, obrve su mu sastavljene u crnu nakostrešenu liniju, oči ozbiljne, oštre.

— Slušaj, druže direktore, nemoj skidati kaznu! — rekao je glasno i odlučno, stegao Mirkači ruku i izišao čvrstim korakom.

Drugi je u raportnoj knjizi napisao: »Kaznu primam, nisam pazio na daske, bor-mašina je ležala u prašini. Časti mi rudarske, greška se neće ponoviti!«

— Mnogo kažnjavate? — pitala sam Mirkaču.

— Ne mnogo, nego kad treba. Pri je su radnika kažnjavali ako je trošio da osigura glavu. Mi ga kažnjavamo ako dobro ne osigura glavu.

U Radničkom domu razgovaraju o nedavnoj posjeti »svog ministra«. Prije nekoliko dana drug Bane Andrejev bio je u Siveriću, i Mirkača ga je pretstavio sakupljenim rudarima:

— Evo vam ministar, naš čovjek, iz naroda. Govorite sve što vas boli, sve što želite.

I ljudi su govorili. Ispalo je tako da ih najviše boli što moraju da buše po starim jamama, što svi ne mogu da rade u nevinim slojevima pa da »pokažu šta umiju siverićki rudari«.

Drug ministar slušao je radnike, nije mogao sakriti svoju ganutost.

A Mirkača se opet obratio ljudima:

— Evo, teško je raditi u starim jamama, ali moramo spasiti sve što se može spasti. I Plan ispuniti. Ako vi obećate meni, ja ću obećati našem ministru.

— Obećaj, Mirkača! — zaorilo se Domom. — Obećaj, ispunićemo!

— Jest, ispunićemo, — završio je Mirkača — jer treba živjeti, urediti život po novim zakonima.

MEĐU NJIMA

KENTAKI ŠARM, ATIČKO SUNCE I 100% DESTILOVANOG DUHA

»Njujork Tajms«, u svom nedeljnom pregledu knjiga, doneo je prošlog meseca preko cele stranice sledeću reklamu:

»Kentaki šarm, atičko sunce i 100% destilovanog duha čine knjigu »To mi je nerazumljivo« (»It's Greek to me«) od gospođe Vili Snou Etridž. Neukrotivi autor knjige »Prasence je ostalo kod kuće« opisuje svoje smelo putovanje kroz slavu i gerilu Grčke.«

Reklama je prosuta iz čašice za koktej, a na dnu stranice, u jednom uglu, nacrtana je i hrabra gospođa Vili S. Etridž sa prćastim nosom.

Slava Grčke, o kojoj se govori u reklami, to su Caldaris i njegova žena, kraljevska porodica i monarhofašistička vojska. Gerila, to su jedinice Narodno-oslobodilačke vojske Grčke, a pisac knjige, gospođa Etridž, jest — ni manje ni više — žena Mark Etridža, američkog pretstavnika u Balkanskoj komisiji Ujedinjenih nacija, koja je prošle godine boravila u Grčkoj.

Gospođa Etridž došla je u Grčku u prazničkom raspoloženju, da bi se našla sa svojim gospodinom mužem i odmorila se od dosade i nerada. Prve stranice knjige počinju detaljnim opisom odličnih i ukusnih grčkih jela u kojima je uživala prilikom zvaničnih ručkova i večera, koje su grčki monarhofašisti priređivali u čast njenu i njenog muža. Glad, od koje strada grčki narod, gospođa Etridž naravno nije pomenula ni jednom reči. Dalje, gospođa Etridž »iskreno i srdačno razgovarala je sa kraljicom o romantičnoj ljubavi kraljičinoj i kralja Pavla« i vredno zabeležila »mnoge planove kraljevske porodice za humanitarne i ekonomske reforme u Grčkoj«. Gospođa Caldaris joj je govorila o ogromnoj popularnosti koju u Grčkoj i u svetu uživa njen muž, gospodin Caldaris, a od nekog berberina, koji je nekad radio u Njujorku, saznala je za komuniste i za grčke seljake. Elena Angelopulos, nameštenica američkog Crvenog krsta, bila joj je vodič po Grčkoj i govorila joj kako mrzi gerilce, »jer ih plaćaju komunisti«, a jedan mladi čovek tvrdio je da u Grčkoj vlada potpuna sloboda i da komunisti mogu nesmetano da se kreću ulicama.

U kratkim potezima opisala je zatim gospođa Etridž svoj boravak u Bugarskoj i Jugoslaviji i »dramatični doživljaj« u Buljkesu, gde su grčke izbeglice vikali: »Napolje sa Amerikancima!«. U Beču je našla nekoliko pukovnika američke okupacione vojske koji su vodili »ugodan, veseo život« i »bili debeli kao krave u Teksasu«, a zatim je sa komisijom — uvek u izletničkom raspoloženju — pošla u Ženevu, gde je zaključeno »da su Albanija, Bugarska i Jugoslavija pomagale grčke partizane«.

S tim zaključkom završio se izlet gospodina Mark Etridža, a iscrpio se i 100% destilizovani duh njegove gospođe — »neukrotivog« autora knjige »Prasence je ostalo kod kuće«. Kako joj je i do kraja putovanja sve ostalo nerazumljivo, gospođa Etridž je i svojoj najnovijoj knjizi dala odgovarajući naslov: »To mi je nerazumljivo«. Svojom ispovešću ona je uspela da popuni galeriju žalosno komičnih figura koje su pretstavljale »grčku stranu« Balkanske komisije — galeriju koju je kod nas duhovito opisao Oskar Davičo u svojoj knjizi o grčkim partizanima. A što se tiče prasenceta, bolje bi bilo da je ono i ovoga puta ostalo kod kuće.

E. K.

ŠTA SU »BEST-SELERI«

»Best-seler« je novi pojam kojim je američki način života »obogatio« zapadnu kulturu, književnost i književnu kritiku. Književna kritika — ne ulazeći u ocenu njenih merila — znala je doskora samo za dobru i slabu knjigu, a književnost za knjige s većim i manjim tiražom. Međutim, američki smisao za poslovno i praktično ukinuo je ove »nepotrebne« razlike. Za američke biznismene pisanje knjiga, štampanje i izdavanje knjiga kritička ocena i kupovanje knjiga samo su različiti vidovi jednog istog poslovnog procesa: proizvodnje knjiga za tržište i gomilanje profita. U Americi se kaže da čovek vredi koliko ima dolara, a roba koliko se traži. Prevedeno na »književni jezik« to znači da svaka knjiga vredi onoliko koliko se prodaje ili da književna vrednost dela zavisi od njegove prodaje. Kao svaka roba, i knjiga u Americi kotira se na tržištu, a pisci čije se knjige najbolje prodaju, to su — »best-seleri«.

Sve to nije šala ni preterivanje, ma da za naše »nesavremene i zaostale istočnoevropske pojmove« ovakva književna merila izgledaju i varvarska i smešna. O pitanju »best-selera« u Americi se pišu knjige. Poslednjih meseci izašle su dve: »Pedeset godina best-selera« Alise Pein Haket i »Zlatne množine« Frank Luter Mota. Najreprezentativniji američki književni časopisi donose recenzije i članke o »best-selerima«, a nedeljne revije knjiga »Njujork Tajmsa«, »Njujork Herald Tribjuna« i drugih listova, donose redovno sledeće nedeljne berzanske izveštaje:

The Best Sellers

An analysis based on reports from leading book sellers in 22 cities, showing the sales rating of 16 leading fiction and general titles, and their relative standing over the past 3 weeks

Feb. 1	Feb. 8	Feb. 15	This Week	Fiction
1	2	2	1	House Divided. *Williams*
4	3	3	2	Raintree County. *Lockridge*
2	1	1	3	East Side, West Side. *Davenport*
3	4	4	4	Came a Cavalier. *Keyes*
15	11	6	5	A Light in the Window. *Rinehart*
		8	6	Eagle in the Sky. *Mason*
		9	7	Other Voices, Other Rooms. *Capote*
6	5	5	8	The Bishop's Mantle. *Turnbull*

(Izveštaj je zasnovan na podacima dobivenim od vodećih knjižarskih preduzeća iz 22 najveća grada Amerike. Prve četiri kolone pokazuju kako se kretala prodaja knjiga u toku jednog meseca).

Ko su »best—seleri«

U toku nekoliko poslednjih decenija američka literatura dala je niz knjiga od vrednosti. Dobar deo tih knjiga preveden je i na naš jezik i poznat je našim čitaocima. Međutim, sve te knjige, koje ustvari sačinjavaju američku književnost dvadesetog veka, nepoznate su sastavljačima lista »best-selera« i ne kotiraju se. Zainteresovan čitalac uzalud bi na tim listama tražio knjige Drajzera (»Američka tragedija«, »Sestra Keri«, »Titan« i druge) ili Sinklera Luisa (»Bebit«, »Dr Arousmit«, »Čovek koji je poznavao Kulidža«). Ni Epton Sinkler, ni Houard Fast ne nalaze se na tim listama, iako je za Fasta poznato da su pojedine njegove knjige, kao, na primer, »Građanin Tom Pein«, bile vrlo popularne u Americi. Umesto takvih knjiga na čelu liste »best-selera« nalaze se sasvim nepoznati autori kao Džen Struter (»Gospođa Miniver«), Elizabeta Goudž (»Zelena Dolfin ulica«), čije su knjige premašile tiraž od 1.300.000 primeraka. Ili se na tim listama nalaze i kod nas po zlu poznate knjige Zene Greja, pisca petparačkih, kaubojskih romana sa Divljeg zapada, Margarete Mičel i Dafne di Morie, pisaca mondenskih romana »Prohujalo s vihorom« i »Rebeka».

Bilo bi pogrešno suditi na osnovu ovih lista o ukusu američke čitalačke publike. Već je rečeno da Fastove knjige nisu bile na listama »best-selera« iako je poznato da su neke od njih dostigle po desetinu izdanja. Isto tako ni prošle godine, a ni ove, nije se pojavila na listi »best-selera« ni knjiga Sinklera Luisa »Kingsblad roajal«, ma da je ona i svojom tematikom i umetničkom vrednošću široko zainteresovala američku čitalačku publiku. Sve ovo nije slučajno. Ni cena robi ne formira se u Americi na tržištu, pa se ni prodaja izvesnih knjiga ne odlučuje na slobodnoj knjižarskoj pijaci. Velika izdavačka preduzeća, rukovodeći se iskustvima dugogodišnje prakse, sama odlučuju ko će biti »best-seler«.

Kako se prave »best-seleri«

Pod tim naslovom izišao je u reviji knjiga »Njujork Tajmsa« članak nekog Harvej Brejta, koji na osnovu podataka dobivenih od američkih izdavačkih preduzeća, otkriva tajnu »best-selera«. Po njegovom mišljenju ne postoji nikakvo određeno i stalno merilo, nego se ono povremeno menja prema planu samih izdavača. Pre nekoliko godina, na primer, dobro su se prodavale sve knjige koje su govorile — kako piše Harvej Brejt — o Linkolnu, o lekarima i o psima, tako da je izdavačka formula za »best-selera« u to vreme glasila »pas Linkolnovog doktora«. Sad se formula unekoliko izmenila i glasi: »psihoanaliza psa Linkolnovog doktora«.

U okviru ove formule pisac, ako želi da postane »best-seler«, može da piše šta bilo i bilo na koji način: suvo, pretenciozno ili pseudo-poetski. Po Harvej Brejtu, glavno je da on to čini ozbiljno, da »poznaje« stvar o kojoj piše i da ima na umu da je osnovni zadatak pisca: da pomogne čitaocima da se oslobode straha od smrti, straha od siromaštva i briga svakodnevnog života.

Kad je takva knjiga napisana — sve ostalo je stvar tehnike i posao izdavača. Izdavačko preduzeće »Kuondam hol«, na primer, lansirajući knjigu Tomasa Talismana »Mračni vetar«, uradilo je sledeće:

Urednik preduzeća uverio se još jednom da knjiga odgovara formuli propisanoj za »best-selere«. Zatim je propagandno odeljenje preduzeća poslalo 1.500 pisama knjižarama u celoj zemlji, razaslalo 1.000 besplatnih primeraka knjige i u velikom broju knjižara zakupilo prostor u izlozima. Kad su pripreme bile završene, preduzeće je štampalo prvih pedeset hiljada primeraka i utrošilo 20.000 dolara na reklamu. Reklame su izišle na celim stranicama najvažnijih listova u šest glavnih gradova Amerike (Njujork, Boston, Filadelfija, Čikago, Los Angeles, San Francisko) i u nizu manjih listova po manjim gradovima (Vašington, Atlanta, Klivlend, Detroit). Deset dana posle toga svi listovi bili su puni najpohvalnijih kritika u stilu: »Jedna uzbudljiva i dramatična knjiga« ili »Potresna i istinita ljubavna istorija«.

Ted Telen, veliki stručnjak za reklamu preduzeća »Kuondam«, uzeo je zatim posao u svoje ruke. Razaslao je još 500 oglednih primeraka i organizovao prijem za novinare, književne kritičare časopisa i radio-komentatore. Autora Talismana počeo je potom da voda po američkim gradovima i da ga pokazuje. U Klivlendu dao je Talisman izjavu za štampu, ceo dan je sedeo u jednoj knjižari i delio autograme, ručao s pretstavnicima poslovnog sveta i gradske uprave, čitao delove svoje knjige na radiju i na crkvenim zborovima, a u sinagogama govorio je o toleranciji. Sledećeg dana, ponovio je isti program u Detroitu samo što je ovde umesto o toleranciji govorio o »crvenoj opasnosti«.

Dve nedelje docnije bilo je prodato već nekoliko stotina hiljada knjiga. Knjiga g. Talismana izbila je na listu »best-selera«, američka literatura dobila je novo »veliko« delo, g. Talisman postao je prekonoć »zvezda«, preduzeće »Kuondam« zgrnulo je velike pare, a i stručnjak za reklamu Ted Telem video je verovatno neku vajdu. Samo, čitaoci knjige već posle deset dana nisu mogli više da se sete šta su pre nekoliko dana pročitali.

E. K.

Grčkim borcima za slobodu

Pamtim dane mukâ četrdeset prve
i oganj što vaše, naše spali kuće;
pohod osvajača i naci-parade,
gorčinu poraza i dah mržnje vruće,
drugovi i braćo, sinovi Jelade!

Pamtim vesti prve, suze radosnice
koje same dođu, naviru u tami;
vesti koje stignu ko prolećne laste:
da ste i vi s nama i da nismo sami,
i radost što bukne i ko plima raste.

Pamtim dane boja, slavom ovenčane,
mukotrpni život i put ka slobodi.
Na razvršju ovom besnele su horde,
al' brod im je drhtô na nemirnoj vodi,
mesto roblja, tuđin nađe borce gorde.

I Decembar pamtim, Skobijeve trupe,
izdaju i podlost, snažni grč Atine;
tužni vrisak majke u svitanju dana
i bol koji nikad neće da umine:
šest hiljada mrtvih bezbroj teških ranâ!...

I slušam: još tutnjem odjekuju strane,
i još i još borci odlaze u brda;
val za valom teče u planine sive.
I još žare, pale najamnička krda: —
O, gruni bujico g r č k e ofanzive!

Ne, vi niste sami, drugovi i braćo!
I uzalud ujed hijena s Volstrita!
Ko biljke, ko cveće iz tla zemlje mlade
sloboda se rađa, poput vlati žita,
iz krvi i patnji slobodne Jelade!

Tanasije MLADENOVIĆ

600 godina Karlovog univerziteta

Sedmog aprila, Karlov univerzitet u Pragu proslavlja 600 godišnjicu svog osnivanja. Praški univerzitet bio je prva visoka škola u Srednjoj Evropi i od samog početka postao je žarište naprednih težnji pokreta reformacije u ovom delu Evrope i kolevka češke nacionalne kulture. Pod uticajem žive delatnosti njegovih profesora, koji su ujedno bili i istaknuti pretstavnici književnog stvaralaštva tog vremena, češki jezik u 14 veku sve više prodire u književnost i potiskuje latinski i nemački, koji su dotle gotovo isključivo važili kao književni jezici. Najistaknutiji profesor tog vremena na Karlovom univerzitetu bio je Jan Hus, veliki češki reformator i osnivač češkog književnog jezika. Hus, koji je 1402 zbog svojih zasluga izabran za rektora, oštro je istupao protiv obesti katoličkog sveštenstva i feudalnog visokog plemstva, protiv bezobzirnog ugnjetavanja i iskorišćavanja kmetova. On je govorio i pisao jezikom kojim je govorio narod. U svojim knjigama stvorio je pravopis koji se, sa malim izmenama, zadržao do danas.

Tako je, delatnošću Jana Husa i njegovih učenika i sledbenika, Karlov univerzitet postao žarište pokreta reformacije koji je zahvatio češki narod i poveo ga u borbu za oslobođenje ispod feudalnog jarma. Istovremeno, Karlov univerzitet postao je i rasadnik češke nacionalne kulture i vaspitao je čitav niz značajnih pisaca i naučnih radnika.

Posle sloma samostalne češke države, u doba protivreformacije i žestoke jezuitske inkvizicije, kada je, posle husitskih ratova, Češka potpala pod vlast Habsburške dinastije, Karlov univerzitet pretvoren je u nemački institut i postao je oruđe u rukama katoličke crkve za gušivanje češke kulture i za širenje nemačkog uticaja. Ali, sva inkviziciona sredstva i ugnjetavanje nisu bila u stanju da uguše i bace u zaborav svetle tradicije Karlovog univerziteta — lučonoše naprednih ideja. Baš u to vreme, na njemu su delovali znameniti naučnici, matematičari i astronomi, kao što su bili Tiho de Brahe i Johan Kepler. A nije se mogla uništiti ni češka nacionalna kultura, čije su temelje udarili Jan Hus i njegovi učenici. Nju je negovao i dalje razvijao krug mislilaca, poznat pod imenom »Jednota bratrska«, a u vreme najžešće protivreformacije, Husove ideje nastavljali su češki emigranti, čiji je najizrazitiji pretstavnik Jan Amos Komenski.

Na prevodu biblije, gramatici i drugim književnim i naučnim delima pretstavnika »Jednote« i emigranata vaspitavali su se i učili krajem 18 i početkom 19 veka prvi borci za oslobođenje češke kulture od germanizatorskog uticaja. Pod pritiskom sve snažnijeg nacionalnog pokreta, krajem 19 veka, austriska vlada odobrila je da se na Karlovom univerzitetu, posle više od 200 godina, ponovo otvore i češki fakulteti. Oko univerziteta okupili su se kulturni i naučni radnici, i on je ponovo, kao u doba svog osnivanja, postao centar češke nacionalne kulture. Među prvim profesorima na novootvorenom češkom univerzitetu bili su i T.G. Masarik, docniji prvi pretsednik Čehoslovačke Republike i istaknuti naučni i politički radnik, sadašnji ministar prosvete, dr. Zdenjek Nejedli.

Za vreme hitlerovske okupacije, nemački fašizam brutalno se ustremio na slobodarski Karlov univerzitet. 17 novembra 1939 pod nacističkim mecima pali su njegovi studenti koji su javno manifestovali za slobodu i nezavisnost Čehoslovačke Republike. Nacistički okupatori zatvorili su Karlov univerzitet i sve ostale visoke škole, a profesori i studenti upućeni su delom na prinudni rad u Nemačku, delom u koncentracione logore, odakle se mnogi nisu vratili.

Posle oslobođenja Čehoslovačke, Karlov univerzitet, definitivno očišćen od nemačkog uticaja, nastavio je ono delo, radi koga je pre 600 godina osnovan — rad na širenju kulture i nauke, na izgrađivanju nacionalnog kulturnog života. A naročito sada, posle pobede demokratskih snaga i učvršćenja narodne demokratije u Čehoslovačkoj, Karlov univerzitet stavio je sebi u zadatak da kroz naučni rad doprinese jačanju i produbljenju bratske saradnje slovenskih i svih slobodoljubivih naroda. A jedan od njegovih najistaknutijih profesora, dr. Zdenjek Nejedli, poznati antifašista, postao je ministar prosvete u novoj vladi Klementa Gotvalda, njegov saradnik u borbi za učvršćenje narodnodemokratskih načela i na polju prosvete, u školama i na univerzitetu.

O. Č.

Kongres mladih književnika Čehoslovačke

Mladi književnici Čehoslovačke održali su od 13 do 18 marta kongres na kome su raspravljali o aktuelnim pitanjima savremene književnosti i njenom odnosu prema društvu. Na kongresu, kome je prisustvovalo četrdeset pisaca najmlađe generacije, usvojena je rezolucija u kojoj se mladi književnici obavezuju da će svojim stvaralačkim radom doprineti izgradnji socijalizma i da će sve svoje snage staviti u službu ostvarenja ovog zadatka. »U odlučnoj borbi za budućnost čovečanstva — izjavljuju mladi književnici Čehoslovačke — mi ćemo stojati tamo gde su najžešća bitka i najteži zadatak. To je naša odluka, naš zavet«. Istovremeno, odlučeno je da se pri Sindikatu čeških književnika obrazuje sekcija mladih književnika. »Tvorba«, časopis za kulturu i politiku, pozdravlja rezultate kongresa i ističe da su mladi književnici koji su dosad bili pocepani na pojedine grupe, zauzeli zajednički stav u pogledu zadataka savremene literature.

★

*** Savez oslobođenih političkih interniraca** u Pragu izdao je knjigu pod naslovom »Kroz jedinstvo Slovena za mir«. Knjiga je podeljena u tri dela. Prvi sadrži govore istaknutih pretstavnika političkog, ekonomskog i kulturnog života slovenskih naroda i savremenim zadacima slovenskih zemalja. U drugom delu objavljene su pesme i odlomci iz savremenog stvaralaštva slovenskih književnika, dok treći deo pretstavlja zbirku fotografskih snimaka koji prikazuju radove na obnovi pojedinih slovenskih zemalja.

SOVJETSKI SAVEZ

Dodeljivanje Staljinovih nagrada za književna i umetnička dela

TASS prenosi članak objavljen u »Pravdi« o dodeljivanju Staljinovih nagrada za istaknuta književna i umetnička dela stvorena u toku 1947 godine.

Od proznih radova Staljinovom nagradom prvog stepena nagrađeni su romani »Bela breza« od Mihaila Bubenova, »Sreća« od Petra Pavlenka i »Bura« od Ilje Erenburga.

Staljinovom nagradom odlikovana je poema »Zastava na seoskom sovjetu«, čiji je autor mladi pesnik Aleksej Nedogonov umro prošlog meseca. Isto tako Staljinova nagrada dodeljena je poemi Nikolaja Gribačova »Kolhoz Boljševik«.

Od dramskih dela nagrađeno je delo Avgusta Jakobsona »Borba bez linije fronta«, a od filmova — »Legenda o zemlji sibirskoj«.

Staljinova nagrada dodeljena je i grupi reditelja, glumaca i autora scenarija.

Ove godine prvi put su dodeljene Staljinove nagrade za dela iz oblasti kritike i teorije umetnosti.

★

BUGARSKA

Nagrade za dela iz oblasti dečje književnosti i kritike

Komitet za kulturu i umetnost dodelio je nagrade za dela iz oblasti dečje književnosti i kritike.

Za najbolje delo iz oblasti dečje književnosti prvu nagradu od 50.000 leva dobio je Asen Bosev za poemu »Cvetna, selo — zasvetlelo«, a drugu nagradu od 30.000 leva Marko Marčevski za knjigu »Tamna godina«.

Na konkursu za najbolje delo iz oblasti kritike prva nagrada od 50.000 leva dodeljena je Georgiu Canevu za knjigu »Put javorova«, a druga od 30.000 leva Penču Dančevu za studije: »Socijalno - ekonomski koreni bugarskog književnog individualizma« i »Ideologija Penča Slavejkova«.

★

RUMUNIJA

»Contemporanul« donosi karikaturu Pjera Križanića

U jednom od svojih poslednjih brojeva rumunski list »Contemporanul« preneo je iz »Književnih novina« karikaturu Pjera Križanića »Boa Volstriktor«. U istome broju objavljena je u prevodu pesma koju je francuski pesnik Pol Eljar (Paul Eluard) posvetio Goranu Kovačiću »Grob Gorana Kovačića«.

★ **U Rumuniji je počela da izlazi** revija »Rumunija — Jugoslavija«, koju izdaje Društvo za kulturnu saradnju Rumunije sa Jugoslavijom. Pored uvodnog članka pretsednika Društva, u kojem se podvlači značaj ove revije za produbljivanje odnosa naša dva naroda, revija donosi članak o poseti maršala Tita Rumuniji, kao i fragment iz »Pjesme o biografiji druga Tita« od Zogovića. U ostalim člancima prikazani su obnova i izgradnja Jugoslavije, kao i rad na kulturno-prosvetnom uzdizanju masa. Uz članak posvećen rumunskoj omladini koja je bila na Pruzi, objavljen je niz reprodukcija rumunskih slikara koji su posetili našu zemlju. Na kraju je dat prikaz aktivnosti Društva za kulturnu saradnju Rumunije sa Jugoslavijom.

★ **U Rumunskim časopisima** pojavio se niz članaka u kojima se osuđuje dosadašnji nenaučni i protivnarodni rad Rumunske akademije. U članku »Rumunska akademija, srednjovekovna kasta, potpomagala je fašistički režim«, književnik Mihail Neamcu piše da je ova ustanova u prošlosti bila nosilac buržoasko-veleposedničke ideologije, a za vreme rata otvoreni popularizator fašizma i agitator za rat protiv Sovjetskog Saveza. Neki članovi Akademije organizovali su krađu knjiga i drugih naučnih predmeta iz sovjetskih pokrajina. Posle rata Akademija je postala sklonište antidemokratski orijentisanih naučnika, koji se nisu ustručavali da falsifikuju nauku velikih učitelja radničke klase. Jedino će otstranjivanje jednog dela članova iz Akademije kao i korenite izmene u njenoj strukturi omogućiti da ova ustanova postane pravi kulturni centar u službi naroda i istinite nauke.

NEMAČKA

ŠILER ZABRANJEN U »BIZONIJI«

Kako javlja »Esterajhišes tagebuh«, u »bizoniji« su povučene i zabranjene čitanke u kojima je štampan bilo koji odlomak iz Šilerove tragedije »Vilhelm Tel«.

FRANCUSKA

Očajanje gospodina Morijaka

Januara 1945, Crvena armija zadavala je poslednje udarce hitlerovskim hordama, progoneći ih put Berlina. G. Fransoa Morijak pisao je tada u časopisu »Francuska — SSSR«:

»Jedan novi čovek možda će iskrsnuti iz užarenih dubina namučene Evrope. On će se dati na posao da obnavlja gradove, da podiže iz ruševina tvornice i rudnike; on će se založiti za postizanje boljih uslova rada, za jednaku raspodelu dužnosti među svim građanima — a, međutim, neće se odreći onog dela sebe koji postavlja pitanja i sanja o savršenstvu. . . .«

I pored svih ovih »ipak« i »možda«, pitanje je lojalno.

Januara 1943 g. Morijak je zaboravio Staljingrad, bez koga bi on nastavio da piše u tami. Protiv ljudi Staljingrada on prihvata otrcane priče koje se vuku već četvrt veka u raznim zapećcima antisovjetskih huškača. Jer lanac se nastavlja: — od »Popilera«, koji je 1928 odricao svaku mogućnost ostvarivanja Prvog petogodišnjeg plana i u kome je nekoliko godina docnije Leon Blum verovao da može da likuje, uprkos svojim lažnim proročanstvima i činjenicama: — »Pomoću robova mogu se uvek podizati piramide«; — od »Popilera« do Hitlera, koji je nasrnuo na Sovjetski Savez, naređujući svojim motorizovanim robotima da pođu da »oslobađaju robove«, da »učine kraj opasnosti od sovjetske hegemonije«, da »izgrade novu Evropu«; — od Hitlera do de Gola koji je u Vensenu, prošle godine prihvatio u potpunosti tu istu »argumentaciju«; od tog pretendenta na ličnu vlast pa do g. Morijaka, koji piše u »Figarou« od 28 januara:

»Bez stahanovske vere, koja napaja elitu ruske radničke klase, Petogodišnji plan ne bi imao nikakvog izgleda da bude ostvaren za četiri godine. Činjenica ostaje: da bi se nasilno savladala materija, da bi se ona ukrotila u rekordnom vremenu, bilo je uvek potrebno, u Heopsovom stoleću kao i u veku Staljina, da jedan mali broj ljudi prisili bezbrojne robove da proliju poslednju kap svog znoja.«

Milioni robova »okreću čudovišni žrvanj«, dodaje pisac, i on suprotstavlja sovjetskim graditeljima reči jednog francuskog pesnika:

»Odvratni su mi svi poslovi. . . . . Kakav vek gde svako nešto posluje! . Nikada neću pristati da radim! . . . « On navodi te reči da bi zaključio podižući »protest pesnika i svetaca koji odbijaju da okreću žrvanj za račun stranog gospodara, koji zahtevaju da ostanu gospodari svoje duše, da bi je po volji izgubili ili sačuvali«.

Razuman čovek mogao bi postaviti pitanje g. Morijaku šta bi bilo od pesnika i »svetaca« bez snažnih ljudi koji obrađuju zemlju, mese testo, istržu ugalj iz zemljine utrobe, tkaju vunu ili upravljaju železnicom, i koji na sreću pesnika i »svetaca«, nemaju »odvratnosti prema svim poslovima!« Ali uđimo dublje u stvar. U očajanju, g. Morijak želi da sa svojim sugrađanima podeli svoj skepticizam. Ton nije nov: to je onaj isti ton »kukavičkog olakšanja« iz vremena Minhena. Ti hvalospevi lenjosti takođe nisu slučajni u trenutku kada u Francuskoj ljudi bez vere u svoj narod i svoju zemlju odlaze da propovedaju potčinjavanje dolaru.

Ali za g. Morijaka je potrebno da kamuflira tu filozofiju ništavila, to odricanje napora, to dezerterstvo pred borbom iza »idealističkih« fraza; »rad ne donosi sreću« »robovi« su izgubili svoju dušu u službi »tiranskog gospodara« itd.

1945: »Međutim« i »možda«.
1948: jednostavne i obične klevete.

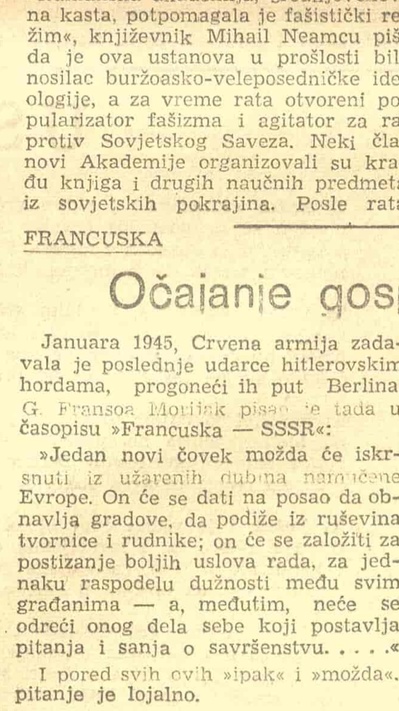

Čovjek s lopatom
Crtež-sepia Frana Šimunovića

Povodom šestog aprila 1941

Isidora SEKULIĆ

Zanimljiva činjenica. Ima nekoliko dana, pominjali smo sedam godina od 27-oga marta, i nije pri tom potrebno bilo ni reći, ni naštampati od koje godine beše taj martovski dan. Svi smo znali, znamo, i znaćemo. Jer je to bio dan borben i pozitivan: opredelio se duh naroda, svalio sa grudi kamen, smakao sa očiju maglu, kazao da kroz čestitost vodi samo jedan put u odluku i u čin. — A pre neki dan, pri pomenu datuma 6-ti april, trebalo je da ljudi malo zastanu, malo da potraže po znanju i sećanju. Ah, da! Jer je to bio dan negativan, dan razbijanja, praznik obesti. I gle, ljudi od morala i čestitosti brišu to, zaboravljaju. Tacit kaže na jednom mestu u svojoj biografiji Agrikole: »E, kad bi u moći našoj bilo da tako zaboravljamo, kao što ćutimo!", a eto čovek zaboravlja zlo, a pamti dobro. Za tako kratko vreme, godišnjicu 6-oga aprila treba tražiti po sećanju! Ima već više od tri, skoro četiri godine kako je došao obračun, došlo uspostavljanje ravnoteže, došlo postepeno zaboravljanje, energično zbrisavanje razorenja — radom miliona ruku, željom za uravnoteženim životom miliona i miliona ljudi.

★

Jedan silan zakon zajednički je u svima ideologijama i sistemima, filosofijama i verama: zakon ravnoteže. Materijalni svet ne postoji van toga zakona, ni duhovni svet, ni logika, ni muzika, ni moral. I moral je stvar računa i cifara — učili su u drevnoj Crčkoj Pitagorejci. Pravda je stvar računa — tvrdio je Dekart. Ravnoteža, to je račun i obračun, i zato sav svet stoji na računu i obračunu. Naravno, bivaju u tom računu greške, smetnje nasilja, jer ima energija u kojima žive strasti. Ali nad energijama, nad strastima, stoji zakon ravnoteže, uravnotežavanja. Toga se zakona boje naročito silni, obesni, razbijači, oni koji padnu u permanentnu inspiraciju da misle samo o sebi. Zna se, Cezar i Napoleon trzali su se na proročanstva, naginjali da slušaju metafizička objašnjenja za ono što je po računici jasno i neizbežno. Hokuspokus sa »božanstvenim cezarom« nije se držao, oborio ga je zakon ravnoteže. Obest su kažnjavale sve mitologije i u bogovima. Ali ta zla inspiracija drži se u čoveku. Kad je obest ušla u glavu Cezara i Napoleona, onda tako analitičke glave kakve su bile Cezarova i Napoleonova, nisu više znale proračunati hod velikoga poziva, i granice velikoga poziva ispred zakona ravnoteže. Možda će Pitagorino genijalno učenje nekad još imati dalju etapu: možda će doći sistem da se ciframa i piše, da se cifarnim načinom govori u presudnim trenucima, te da nestane zabluda i zbrka zbog neadekvatnosti i nepreciznosti jezičkoga izraza. Možda bi onda obest izgubila moć i čar da zaslepljuje i zavodi ljude. Kako su Nemci voleli, onog šestog aprila, obesnu teoriju: Uništiti, sve uništiti, i Rusiju, i Englesku, i Balkan. Računski, po zakonu ravnoteže ishod je za mislena čoveka i tu bio jasan i neminovan od samog početka. »Slomiće se sila, mora se slomiti« — govorio nam je seljak naš. Po zakonu ravnoteže, isključeno je da se svet uništi, kao što je isključena i svetska vladavina u bukvalnom smislu. Ali, po zakonu ravnoteže mogućno je da se rase umaraju! Da li će na to misliti oni koji su pretrpeli dve teške katastrofe? Da li na to pomišljaju i današnji obesni izazivači koji hoće vlast nad narodima? Da li ne vide da se zakon ravnoteže dobro slaže sa tendencijom: da narodi žive i rade bez gospodara, bez gazda i patrona. Nemački vođi, pre sedam godina, pokušali su da razgovaraju sa zakonom ravnoteže jezikom uništenja. Šta se desilo: Nastala ravnoteža, po užasnu cenu: Nemačka je izgubila Nemačku; ali je Evropa izgubila jednu od najkulturnijih svojih zemalja, Nemačku.

★

Aprila 6-oga, pre sedam godina, nemački avioni, za ono vreme moćni, srebrnasto beli albatrosi — razbili su Beograd. Avijatičari, elitna vojska, ne pljačkaju, oni uništavaju. Obleteli, nadleteli, uleteli. Po Beogradu, rane, rane, rane. Ali Beograd ima muško tvrdo srce. I mušku vrlinu: veru u račun i pravdu. Zavladala je tišina, ona, kako kaže jedan pesnik, sa velikim zvonom koje odjedared ispuni grad, okolinu, reke, polja. Nigde zvuka čovečjeg života, nigde zvuka čoveku uslužne materije. Voda ne klokoće više po vodovodnim cevima, električna struja ne peva više u žicama. Na nekim mestima grada prljava jezera izlivene vode. Po kaldrmi, u granju drveća, gužve bakarne žice. Razbili su avijatičari ravnotežu materije i funkcije: jedan čist, nepogrešno pravilan račun zbrkali, i sa gordošću napustili sferu uništenja. Za njima su stigli motorizovani koji se kreću po zemlji. Gordo grme u grad na raznoraznim točkovima. Poneko sjaše sa čeličnoga konja, proba neku bravu, gleda oštro oko sebe, zapiše nešto u džepnu beležnicu. Jedan je sjahao pred razlivenom prljavom vodom i žudno se zagledao u tu vodu, Mori ga žed — razravnoteženje utrobnih funkcija. Srpski ne zna — nema adekvatan jezički izraz. Naći onoga ko zna nemački — cifarni signali još nisu jezik i logika. Mutna voda je prelila i stepenik u razbijenu apoteku. „Apoteka mora imati više slavina". Zagazi u vodu, uđe u apoteku, proba dve vodovodne slavine. Tvrde, suhe, beživotne, razravnotežene. — Vaser?! — dovikuje. Odgovara mu, između nekoliko retkih prolaznika, sredovečan čovek, profesor hemije, nemački đak koji je u Šarlotenburgu sjajno naučio sve o zakonu ravnoteže. — Vodovod je razbijen, mrtav. — Šta vi pijete? — Kako ko. Mi, idemo 4—5 kilometara po vodu za piće, a za drugo na reku, na Savu. — A gde je ta pijaća voda, i jeste li sigurni da u toj kući i sada još ima vode? — Nije to kuća. — Bunar? — Ne, to je polje, naša zemlja, izvor teče, na dve lule. — Kvelvaser, ah! Teče stalno? ima dosta vode? — Da, da, ja sam lično jutros išao po vodu — pod zemljom je sve u redu! — A gde je to? — vadi plan Beograda, sluša, gleda, ponavlja kao osnovac, ode najzad velikim kasom ka Topčideru.

Aristotel, razmišljajući o ratovima i prepadima, zabeležio je: »Najsramniji zločini su počinjeni ne zbog siromaštva i oskudice, nego zbog ekscesa, prekomernosti«. Od svih ekscesa obest je onaj koji zakon ravnoteže apsolutno ne podnosi. Istorija ističe vrstu cifarnog termina: do dvanaest godina najviše, i onda sigurna katastrofa. Obest je ona faza ljudske iskvarenosti kad čovek ili nacija ne oseća više materijalni svet oko sebe kao stvarnost od samih zakona i računa, i kad ne veruje u druge narode. Obesna nacija, to je vrsta zabludelih metafizičara koji nevaljalim razlozima tumače potpuno jasne stvari i pojave. Užasno je stanje kad jedan narod ne može normalno da zamisli drugi narod, ne može da veruje u njega, ne može da mu želi život. Aprila 6-oga pre sedam godina, takvu je poruku donela nama jedna obesna politička i rasna teorija. Jeziv period je nastao za nas posle toga. Najveći deo naroda u okupaciji; mnogo, više nego mnogo vojske u zarobljeništvu. Ali ubrzo je veliki zakon ravnoteže našao kod nas saveznika: narodni ustanak, veru u mušku vrlinu računa i pravde. U nečijem dnevniku iz okupacije stoji: »Beograd je porušen, popaljen, pregažen od neprijatelja. Telefoni uzeti, stanovi rekvirirani, radnje zatvorene, naš bakalin s periferije, i drugi bakali, u Nemačkoj, u logoru, ili na radu. Stara Pazova u drugoj državi, Rušanj opljačkan, Universitet ne radi, iz Muzičke škole odneti klaviri — sve propalo, sve mrtvo.... Ali narodni ustanak živ! i zato i naš život samo ispregnut, samo razravnotežen.« — Danas, svega sedam godina kasnije — prilično smo zaboravili 6-ti april. Danas je istorijski kalendar te epohe ovako sastavljen: 27-mi mart, 7-mi jul, 20-oktobar — a posle, kao velika reka, mlada, vedra, radna generacija, radni ustanak naroda, nad njim duh svake nade, s njim zakon ravnoteže.

ODMOR

Crtež-sepia Frana Šimunovića

Početak rada Jugoslovenskog dramskog pozorišta

Jugoslovensko dramsko pozorište, prvo naše pozorište saveznog značaja, počelo je s radom. U zgradi na Vračaru, koja je potpuno renovirana i pretvorena u moderan teatar, trupa jugoslovenskog dramskog pozorišta prikazala je kao prvu svoju premijeru, dramu »Kralj Betajnove« od Ivana Cankara. Na svečanoj pretstavi, u subotu, 3 aprila, direktor Jugoslovenskog dramskog pozorišta, književnik Eli Finci, održao je govor, u kome je, između ostalog, rekao:

Od večeras, naša prestonica, prestonica slobodnih, ravnopravnih i ujedinjenih naroda, dobila je još jedno pozorište, još jedno ognjište kulture u kome će hiljadama naših radnih, srećnih i ponosnih građana, pod stvaralačkom sugestijom pozorišne umetnosti, oplemenjivati svoj život, čeličiti svoju svest i učiti se ljubavi prema životu, čoveku i lepoti — toj velikoj baštini koju su nam zaveštali i za koju se i danas bore svi istinski umetnici sveta.

Sama činjenica da se Jugoslovensko dramsko pozorište otvara u trenutku kada već širom naše preporođene zemlje deluje oko 50 stalnih državnih

Marija Crnobori, kao Francka, u »Kralju Betajnove«

pozorišta i nekoliko stotina sindikalnih, amaterskih i diletantskih družina, dovoljno jasno govori o razumevanju koje naša narodna vlast, potpomažući i hrabreći narodne težnje ka višem i kulturnijem životu, pokazuje za sva istinska stvaralačka pregnuća. Bez te brige i tog razumevanja, ni Jugoslovensko dramsko pozorište ne bi se moglo ostvariti.

Pažnja i ljubav, koje je naša narodna vlast, u ime osvešćenog naroda, poklonila ovom pozorištu i njegovim pregaocima, kao što poklanja i svim ostalim oblastima kulturnog života, mora se, u svesti svakog njegovog člana i u svesti teatra kao jedinstvenog umetničkog organizma, pretvoriti u odgovoran dug prema samom sebi i svojim sposobnostima, u časnu obavezu prema celom narodu i njegovoj kulturi.

Zasnovano na novim osnovama, kao prvi državni teatar saveznog značaja, kod nas, ono je i po svom sastavu mnogonacionalno: u njemu su se, na istom plemenitom zadatku negovanja naše pozorišne kulture, okupili umetnici raznih nacionalnosti, iz raznih krajeva i centara, sa različitim ličnim kulturama i talentima. U svima njima živi osobena nacionalna pozorišna tradicija, sa specifičnim odlikama i lepotama, težnjama i izrazima. Ta raznolikost nacionalnih kultura, koja počiva na srodnom i ponajčešće duboko istovetnom unutrašnjem jezgru, jedna je od bitnih odlika ovog pozorišta. Razviti sve bogatstvo osobenih nacionalnih pozorišnih tradicija, u onome što je u njima, kao najbolje, živo i prihvatljivo, uskladiti ih međusobno i spojiti u više i dublje organsko jedinstvo i ustremiti ka višim, složenijim i uzvišenijim zadacima — to je put kojim Jugoslovensko dramsko pozorište mora ići.

Stvaranje istinski velike pozorišne umetnosti, na temelju razvijanja i produbljivanja naše bogate romantičarske i realističke tradicije u pozorišnoj kulturi, ne da se ni zamisliti bez tesne povezanosti savremenog pozorišta sa životom naroda, bez usklađivanja tendencija pozorišne umetnosti sa potrebama i stremljenjima naših radnih ljudi ispunjenih herojizmom pregalaštva, bez celishodnog proveravanja svakog postignuća i svake težnje u ogledalu naših džinovskih napora na delu socijalističke izgradnje zemlje.

Tek onda kada i našu pozorišnu umetnost, kao i celokupnu kulturu, prožme onaj isti duh koji se oseća u svim oblastima našeg društvenog života, u fabrikama, na poljima i u radnim kabinetima, tek onda kada naši umetnici osete i izraze onaj stvaralački elan kojim je ponesen radni narod naše zemlje, naša pozorišna umetnost ispuniće svoju časnu ulogu vaspitača naroda, ona će postati svest i savest svoje zemlje i svoje epohe.

Posle govora direktora Jugoslovenskog dramskog pozorišta Eli Fincija, prikazana je drama »Kralj Betajnove«, koju je režirao Bojan Stupica, glavni reditelj i umetnički rukovodilac Jugoslovenskog dramskog pozorišta. U glavnim ulogama učestvovali su članovi Jugoslovenskog dramskog

Milivoje Živanović, kao Kantor, u »Kralju Betajnove«

pozorišta: Milivoj Živanović (Kantor), Nada Riznić (Ana), Marija Crnobori (Francka), Dubravka Perić (Nina), Dejan Dubajić (Župnik), Branko Pleše (Maks), Strahinja Petrović (Krnec), Joža Rutić (Bernot), Božidar Drnić (sudija), Ivo Jakšić (sudski pisar) i drugi.

Sećanje na Franju Radočaja

Drugog marta umro je slikar Franjo Radočaj. Ime malo štampano, malo spominjano. Biografija vrlo kratka, prosta, umetnička. Rođen 1902 u selu Starčevu u Banatu. Umetničku akademiju završio u Zagrebu. Živeo, radio, bolovao, izlagao i umro u Beogradu.

Sve obično, pa ipak Franjo Radočaj zaslužuje da ga se setimo, da o njemu mislimo. Zaslužuje i kao čovek i kao umetnik i kao pedagog. Oličenje skromnosti, poštenja, savesnosti i dobrote, on je tiho, skoro nečujno prolazio kroz život, noseći u svojim bolnim grudima neugasivu ljubav i duboko poštovanje prema čoveku. Citav svoj vek proživeo je kao siromašak, deleći s nevoljnicima i svoj tvrdi ležaj i poslednji zalogaj.

Među beogradskim umetnicima važio je kao retko dobar drug, nekoristoljubiv, vanredno objektivan i samokritičan. Kao umetnik, naročito zbog svoje preterane samokritičnosti, razvijao se prilično sporo. Umro je kao nezavršen slikar, sa ogromnim rezervoarom neiscrpljenih razvojnih mogućnosti. Prilikom bombardovanja Beograda, šestog aprila 1941, požar je uništio atelje sa svim njegovim dotadanjim najboljim stvarima. Ljubitelj španskih slikara Goje i Velaskeza, vršio je opsežne pripreme za ozbiljno prilaženje novim problemima, koje je pred umetnike istavila savremena stvarnost. Iako ozbiljno bolestan, on nije propustio nijednu priliku za kontakt sa radnim elanom masa, naročito omladinskih. Njihova dinamika ga je opijala.

Posle rata bavio se naročito grafikom. Mnogo je eksperimentisao sa svim njenim materijalima. Malo je naših umetnika koji raspolažu sa toliko tehničkog znanja koliko ga je imao Franjo Radočaj. Za školu za primenjenu umetnost posebno, smrt Franje Radočaja znači nenadoknadiv gubitak. Njega tamo zasad ne može niko zameniti.

U svome ličnom životu Franjo Radočaj nije imao mnogo sreće. Sreće u običnom građanskom smislu reči. Sreća Franje Radočaja, sreća koja je ispunjavala ceo njegov život, sastojala se u nesebičnom svesrdnom davanju svega od sebe — društvu, umetnosti i posebno omladini. Primer, koji se ne sme zaboraviti.

Branko ŠOTRA

Crtež Franje Radočaja

Govor Svetoga Oca na Uskrs devetstotinačetrdesetosme

Miroslav KRLEŽA

U jednom od svečanih, upravo triumfalnih trenutaka Svoje vrhunaravne Nepogrešivosti, Sveti Otac progovorio je Gradu Rimu i čitavome Svijetu, sa najvišeg balkona Petrove Crkve, ispred dvjesta hiljada svojih latinskih vjernika. Tko nije gluh mogao je iz te uskrsne političke besjede Njegove Svetosti Gospodina Našega da čuje riku lavlju, upravo riku onog dolarskog lava, što već decenijima plaši djecu sa platna Metro-Goldwynovih žurnala: oči i uši svijeta. Reklamna, kortežka halabuka rimskoga Biskupa, rika ovoga Kralja svih intelektualnih pustinja i peščera kroz prostore i vjekove čitavoga svijeta, ono tamničarsko zveketanje Petrovim Ključevima, karnevalsko prenemaganje za čast i sreću onorevole de Gasperievih, vlastitih tj. papinskih žutobijelih barjaka, sve to nije nas iznenadilo ni najmanje.

Augusto Pontefice, Vescovo di Roma riknuo je u interesu Truman—Maršalovog plana iz milijarderske solidarnosti, a pisati o tom političkom govoru Svetoga Oca iz perspektive običnog građanina, posve skromnog, darwinskog podrijetla, nije tako jednostavno.

Hercen je jedamput genijalno primijetio, da »misao na vječnost zaglupljuje«, a Papa, govoreći s balkona Petrove Lađe o Vječnosti, nije ni imao druge namjere nego da djeluje u smislu Hercenove teze. Već više od dva mjeseca Njegova Svetost Gospodina Našega, Sveti Otac, Uzvišeni Velikosvećenik i Biskup Vječnoga Grada, Papa Pio XII, ta evanđeoska hridina, koje vrata paklena ne će nadvladati, taj Kormilar Galije Kristove i taj Pastir biblijski ne radi drugo nego drži svome stadu vrlo uzbudljive agitacione govore za pobjedu onorevole de Gasperieve izborne listine. Na biblijski moto: non possumus non loqui (ne možemo da ne kažemo), Papa očito nije mogao da ne kaže, da će svatko tko glasa za Palmira Togliatia otputovati poslije izbora direktno u pakao! Doista! Ni mi ne bismo mogli da ne napišemo, da Sveti Otac nije da nije vrlo vješt politički agitator i da nije dobar pučki govornik! Kao veliki meštar duhovne retorike, Sveti Otac naredio je Svom rimskom kleru, da mu pastirske riječi (u agitaciji za ove izbore) budu: »jake, jasne, zanimljive, žive i tople«, a što je najvažnije, da budu »tačno odmjerene spram inteligencije samoga stada«. Po svojoj vlastitoj uputi Papa je na Uskrs virtuoznom preciznošću staroga rutinera tačno odmjerio intelektualnomoralnu visinu svoga govora. Agitirajući pred izborničkom masom časnih sestara, male braće trećoredaca, omladinskih kongregacija i mnogobrojnih skupina katoličkih aktivista oba spola, Papa je našao zaista jasnu i, mora se priznati, zanimljivu, da, upravo živu i intimnu, evanđeoski toplu, političku formulu: »Tko nije s nama, taj je protivu nas, a tko je protivu nas, taj je protiv Krista«. Tko bude glasao za Palmira Togliatia tj. tko ne bude glasao za onorevole de Gasperia taj je protiv Krista, jer Krist to smo Mi, naime gospodin Truman, onorevole de Gasperi i Ja (Sveti Otac)... Svima, koji ne misle glasati za Papinu politiku pa čak i onima, koji uopće ne misle glasati, Sveti Otac je zaprijetio Danom Gnjeva, Danom Srdžbe gospodnje, paklenim pedepsama strašnoga Posljednjega Suda, kada će đavoli da peku i prevrću s uživanjem Togliatijeve glasače u užarenim tavama kao palačinke. Pun evanđeoske ljubavi, ovaj Papin govor bio je uskrsna varijacija na određenu klerikalnopolitičku temu, koja traje već od prvih dana Pacellijeva Papastva: Crkva, dakako, ne učestvuje u političkim gužvama, ali Crkva odobrava postupak milanskog kardinala gospodina Schustera, koji je odbio podjeljivanje Svetih Sakramenata svakome tko glasa lijevo. Crkva je nadvladala Vrata Paklena i Vrata Paklena ne će je nadvladati nikada, ali to nije politika, to je infernalna igra riječima, u kojoj »Pakao« pretstavlja materijalistička izborna listina Palmira Togliatia. Crkva je, prema tome, razumije se logično, uzvišena iznad svake političke borbe, ali isto tako logično: Crkva danas nije i ne može biti indiferentna spram sastava talijanskog parlamenta, te prema tome: tko ne misli glasati po svojoj kršćanskoj, katoličkoj savjesti za onorevole de Gasperia, taj će zatajiti Vjernost vidljivoj Glavi Crkve i sagriješivši tako smrtno, prekršit će najnoviju Pacellijevu zapovijed ad hoc. Da je ovaj Papa odlučio, da se definitivno razračuna sa svima nijansama slobodne misli dokazao je i time što je dozvolio svome Kardinalu Inkvizitoru, da objavi dokumenta oko procesa Giordana Bruna. Kardinal Inkvizitor došao je do ponovnog pravnog zaključka, da je smrtna osuda protiv Giordana Bruna bila i ostala potpuno pravednom i tako je ovaj naš anđeoski Papa (Pater Angelicus), svojim moralnim imprimaturom nihil obstat A. D. 1948 ponovno potvrdio to pravno umorstvo, kao jasnu opomenu svima, koji misle da je zemlja okrugla, da se vrti oko sunca, da Galenova majmunska anatomija ne vrijedi za čovjeka, da prvi ljudski anatom Andrija Vesalius nije zaslužio pokajničke smrti, da smo majmunskog podrijetla, da Marx ima pravo itd. itd.

Na Uskrs godine 1948. Papa je uz zvonjavu rimskih zvona objavio Svijetu »Poruku u Ime Spasitelja, koji je uskrsnuo: veliki trenutak kršćanske savjesti je otkucnuo«... Duhovne vrijednosti Čovječanstva su u opasnosti! Antikrist je pred vratima civilizacije! Neprijatelj je pred vratima Grada Rima, neprijatelj je u Gradu samom. Osamnaestog aprila stvari se rješavaju za pokoljenja. Tko nije s nama taj je naš neprijatelj, on je Antikrist, on je protiv Maršalovog plana to jest protiv hljeba i slobode, to jest kršćanske moralke i u posljednjoj konsekvenciji protiv pobjede anglikanske, kalvinske i lutoranske demokracije, koja danas, kako stvari stoje, predstavlja puno ostvarenje caesaropapističkih Ideala ad maiorem Dei Gloriam!

Kada se takvi magleni pojmovi kao što su »duhovne vrijednosti čovječanstva« grandelokventno stavljaju pod retorskodemagoške navodnike naročito naglašene »opasnosti«, čovjek bi (bez najmanjeg trunka dijalektičke logike), imao potrebu, da u ovom trenutku otvori parentezu o »duhovnim vrijednostima čovječanstva kroz vjekove« s naročitim obzirom na tako visokoodnjegovano intelektualno poimanje tih »duhovnih vrijednosti« kao što su to kultivisali Pape, a naročito pak ovaj današnji, anđeoski, u svom govoru na Uskrs 1948. Kako za ovakvu parentezu u okviru našega osvrta nemamo (nažalost) vremena ni prostora, ne preostaje nam nego resignacija, što ne znači da ćemo lajičkim ćutanjem prikloniti glavu pred očitim apsurdima ove papinske političke besjede.

U Rimu i po čitavoj Italiji bije se velika bitka, a da se ta bitka vodi u golemom rasponu vjekova, između četrnaestog i dvadesetidrugog stoljeća, to se naročito jasno vidi i iz ovog posljednjeg Papinog govora. Papa danas, stotinu godina poslije osamstočetrdesetiosme ponovo s oružjem u ruci poriče garibaldinsku Italiju. On sa guelfima pali sve republikanske slobode po čitavom svijetu. Ovaj lateranski političar, koji je poricao liberalnu Italiju do njenog sloma, koji je stavio na index Mazzinia, a danas sa inostranim protestantima, anglikancima i kalvinima izopćuje iz crkve talijanske pravovjerne katolike. On se uortačio sa miljarderima protiv sirotinje i Monsignor Cippico lijepim je dokazom kako Stavisky još uvijek stanuje u predvorju biblijskoga hrama.

Talijanska politička drama traje već ravno trideset godina. Pjesnik libijskog rata, lirski Ikar imperijalističke konflagracije 1914—18, psalmista talijanskog Jadrana, politički imperijalni trubač i ideolog rimskog, antičkog Imperija i venecijanskih osvajalačkih ratova od Istre, Rijeke, Zadra i Dalmacije do Rodosa, Levanta i Afrike, preteča fašizma, božanski glasonoša Gabrielle D'Annunzio, u svojoj himničkoj knjizi hvalospjeva »O moru, o nebu, o zemlji i o junacima«, prvi se među talijanskim suvremenim pjesnicima patetično raspjevao o lirskom govoru topova. U Libiji godine 1911. talijanski narod je po D'Annunziju dostojanstveno progovorio pred historijom »oblim topovskim žđrijelom« (»Bocca rottonda del canone«) i sve ono što se za ovih trideset godina štampalo u Italiji o legendarnoj vučjoj krvi rimskih legionara, pokazalo se da nije bilo ništa više od običnog epigonskog d'annunzijevskog pseudolirskog mastila. Pokazalo se na djelu i to, da je ogromna većina talijanskog naroda spram te d'annunzijevske lirske kantilene ostala savršeno indiferentna i da crne košulje nisu uspjele da uvjere narodne mase, kako je bolje »jedan jedini dan lavovati s Mussolinijem, nego čitavog života blejati kao ovca« i slušati Cavalleriu Rusticanu. Da talijanska imperijalna politika ima da neminovno propadne uslijed pasivne resistencije talijanskih širokih masa, to je relativno smiono bio formulisao Giovanni Gentile u svom posljednjem govoru na posljednjem plenarnom sastanku V. F. V. (Velikog fašističkog vijeća) u Rimu proljeća godine 1943*.

Govor Giovannia Gentile bio je melankolično nadgrobno slovo velikog, bossuetovskog stila. Ovaj »slavni fašistički mislilac« i ministar prosvjete u prvim medenim mjesecima Duceove pobjede, uznastojao je da u svom govoru ocrta svemirsko, upravo planetarno značenje fašizma kao misaone, moralne i mistične discipline. Taj gentileovski Miserere bio je zapravo tiha kiša suza puna uzdaha i katoličkog pesimizma. To je bio pogrebni marš nad smrću jednoga junaka, marcia funebre sulla morte d' un Eroe. Uz tihu pratnju crnim suknom presvučenih bubnjeva, Gentile je govorio slomljenim poluglasom o posljednjim stvarima i njegova resignacija bila je puna sasvim freudovskih spoznaja: čovjek se zapravo rađa i umire u izmetinama, a tako eto pred našim očima umire i fašizam... Taj čovjek po sebi, čovjek kao takav, čovjek kao bijednik, po samoj naravi stvari više voli da sramotno umre na Goebbelsovoj slamnjači nego da bude lav sa lavovima! Taj mali čovjek, čovjek pučanin, čovjek najprosječnije bezimenosti, dakle čovjek koji predstavlja fašističku bazu, taj je čovjek zatajio. I to što je taj čovjek tako tugaljivo zatajio to ne će pred historijom biti krivnja Mussolinijeva.

Papa Pio XII u svom govoru na Uskrs 1948, bio je fürerovski agresivan. Papina riječ bila je pomalo nervozna ali glasna uzbuna. Papa je ovog istog malog čovjeka, koji je po Giovanniu Gentile skrivio propast fašizma ponovno pozvao na oružje, vandejski, kondotjerski, inkvizitorski! To je govor Pape generala, Pape u oklopu na bijelcu, to je govor Pape fanatika, koji hoće da bude Papa sa Pinturicchieve slike kako putuje na bazelski kongres ili Pape sa freske Benozza Gozzoli »Viaggio dei maggi a Gerusalemme«. (Onaj mračni olujni oblak na Pinturichievoj kompoziciji, to je Koncil u Konstanci, gdje je Papa ubio Husa. A ono vedro nebo s nebeskom dugom u pozadini freske, to je baselski Koncil, na kom će Papa ubiti kardinala Jamometića. Papa Pio II imenjak današnjeg Sv. Oca, je Aenea Sylvio Piccolomini, prijatelj i protektor Jana Panonija Česmičkog, biskupa pečujskog koji je o tome Papi pisao: Sveti Oče, da li si svet to neznam, ali da si otac to znam, jer sam ti sinoć obljubio kćerku. Biskup i papa bili su pjesnici na moto Jana Panonija: »Religiozan čovjek ne može da bude pjesnik«. Kompozicija Benozza Gozzoli o »svetim kraljevima na putu u Jerusalem« simbolizuje diplomatske pregovore Carigrada i Rima u Firenci, prigodom firentinskog boravka posljednjeg Paleologa. Agonija istočnog carstva odvijala se u moralnopolitičkoj atmosferi neobično sličnoj današnjim zapadnjačkim benelux kombinacijama.) Dok je Gentile bio slomljeni fašist-očajnik koji je sve ljudske slabosti sveo na Nietzcheov

* Govor Giovannia Gentile bio je objavljen u talijanskoj štampi a u ovom članku citiran je po sjećanju poslije pet godina.

POZORIŠTE

Georgi Stamatov kao Ignjat Glembaj

Gostovanje bugarskog dramskog prvaka

Pre izvesnog vremena je u Beogradu gostovao bugarski dramski prvak Georgi Stamatov. Prikazao nam se u impozantnoj ulozi Ignjata Glembaja, u drami Miroslava Krleže »Gospoda Glembajevi«.

Uloga staroga Glembaja postavlja pred glumca velike probleme. To je složena uloga, u kojoj se spajaju i sukobljavaju bezbrojni elementi kojima se određuje karakter, mentalitet, psihologija, lični stav i društveni položaj čoveka koga ona treba da oživi. To je ljudski lik koji inkarnira bogatog, kapitalistički ukorenjenog finansiskog magnata, bankara koji grana svoju delatnost na bezbrojna novčana i industriska preduzeća i skoro već trustovski dejstvuje, vrlo karakterističan za jednu epohu kapitalizma, a tipičan za jednu određenu, specijalnu društvenu sredinu u toj epohi. To je tip »austro-agramerskog« industrijalca i bankara. I u tome su njegova socijalna i lokalno-nacionalna obeležja, njegove opšte i specifične oznake. Taj »pasivni Austro-Kroata« ima, prema tome, već i po takvom svom sastavu, izvesno dvojstvo u karakteru: nešto kosmopolitsko se tu meša sa lokalno tipičnim.

Ali se problemi pred kojima se nalazi glumac koji treba da oživi ljudski lik staroga Glembaja naročito komplikuju psihološkim složenostima koje on nosi u sebi. U drami, on socijalno znači i reprezentira, ali psihološki dejstvuje. On je u tom pogledu kompleksna ličnost, koja je u akciji uglavnom pod svojim mutnim i teškim psihološkim motivima. Oni su već i društveno uslovljeni. Ovaj magnat dostiže vrhunac svoje ekonomske i društvene moći po jednoj liniji uspona koja ne traje ni punih sto i pedeset godina, ali koja počinje zločinima, nastavlja se grabežom i prevarama, razvija se preko bezobzirnih postupaka koji karakterišu prvu etapu kapitalističkog osiljavanja, koji, dakle, ekonomski i društveno podižu i osnažuju, ali psihološki negativno odjekuju i sve više razorno deluju. U drami je ovaj drugi oblik dejstvovanja u prvome planu. Od bezobzirnog jurenja za profitom, zapada se u nezdrave poslove, dospeva se u krizu. I tako, skoro paralelno, finansisko ruiniranje i psihološka degeneracija idu jedno sa drugim.

Stari Glembaj, u čijoj se životnoj okolini i u njemu samome to oličava, pretstavlja, prema tome, lik jednog magnata svoje vrste, koji je istovremeno na vrhuncu svoje socijalno-ekonomske moći, ali i pred katastrofom, a, isto tako istovremeno, i pred sopstvenim psihološkim raspadom. U drami on je u vidnoj akciji u ovom drugom pravcu, a motivi materijalne propasti žive u njemu latentno, da bi se drastično manifestovali tek posle njegove smrti. On je, dakle, ličnost sa mnogo vidne, spoljne samouverenosti, pouzdanja u sebe i u svoj položaj, ali čiju impozantnu autoritativnost i sigurnost u sebe i svoj položaj ipak osenčavaju unutrašnje strepnje. Za glumca, to je problem izvanredno delikatan za rešavanje. Osim toga, u tome čoveku se oličava i jedna druga nesrazmera. On koji »o stvarima nije nikada razmišljao ni duboko ni plitko«, i koji u svojim društvenim korenima još nosi divlje, primitivne, sasvim sirove sokove, treba, po svome uspehu i položaju, da oličava nenadmašnu i nepogrešnu poslovnu pamet, i da bude neka vrsta arbitra gospodstva.

Od tri Ignjata Glembaja koje sam imao prilike da vidim (Gošić, Dujšin, Grković), meni se čini da je Georgi Stamatov najbliži bio tome unutrašnjem dvojstvu ličnosti u mnogim pravcima naznačenom, i da je najviše uspeo da ga nagovesti. U prvome činu on je doista imao jedan izvanredno samouvereni i gordi gospodski nastup. Imao je onu impozantnost bez koje se taj lik ne može zamisliti. A ipak je sve što se kao akcija ispod toga stava javljalo, od reči do gesta, bilo pomalo prigušeno, surdinirano, davano kao sa nekim potajnim osećanjem izvesne kompleksne strepnje, koja ne prodire u svest. U njegovom gospodskom stavu, u impozantnoj kretnji telom i gestom, u odmerenoj i stišanoj reči, on je čak nekako orijentalno gospodski delovao. Bilo je tu pomalo nečeg od čorbadžiskog stava i pokreta, koji na svoj način gospodski deluju, ali se i jasno diferenciraju od bečkog i peštanskog stila. Pa ipak, to nije mnogo smetalo. Gospodska linija je bila nešto manje tipična, ali ne i manje gospodska. U prvom činu Georgi Stamatov je doista delovao glembajevski, u jednom uopštenijem i pomalo delokaliziranom smislu.

U drugom činu, gde drama eksplodira, Stamatov je uspeo da pusti da se iz njegovog Glembaja probije divlji nagon, da progovori predak iz Remetinačke Šume koji je prvi ubio i opljačkao čoveka, da se u njemu najednom oseti sva ništavost njegovog gospodstva i njegove pameti, da se manifestuje i prostački i glupo. Ali nigde drastičan akcenat nije nadvladao, i naturalistički postupak, u koji žestoke scene u tom činu mogu glumca lako da zavedu, nije se osetio. I u najžešćim momentima, kad u starome Glembaju govori paroksizam, Stamatov je uspevao da nekako reflektuje izvesnu stalnu unutrašnju strepnju u njemu. I to je bilo dobro.

Što bi se imalo primetiti igri Georgi Stamatova, kao izvesna opšta i najglavnija kritička primedba, bilo bi, možda, da se u njegovoj igri još uvek, i prilično jasno, osećaju tragovi tzv. »stare glumačke škole«. To će reći da ponekad odjekne izvesna patetična intonacija koja je za jasnu meru nepodudarna sa realističkim stilom glume koji mi danas tražimo, ili da zatreperi jedan romantični dah u igri koji, u trenucima, nije u skladu sa opštim štimungom na sceni, i koji se naročito oseti kroz najednom i neshvatljivo zašto podignuti glas, ili u izvesnoj vibraciji tona koja ne izgleda opravdana. Ali, podvlačim da se to oseća samo u tragovima. Georgi Stamatov je očigledno u znatnoj meri savladao disciplinu realističke glume, podvrgao se njenim zakonima, studiozno je savladao držeći se najboljih učitelja, hudožestveničkih teoretičara i praktičara, i suzbio u sebi neke odlike koje je, po svoj prilici, poneo iz prvih svojih glumačkih oduševljenja. Danas je on nesumnjivo jedan od najimpozantnijih i najznačajnijih glumaca na Balkanu.

Gostovanje Georgi Stamatova je, dakle, pozitivan događaj za naš umetnički život, jedna od onih potrebnih i korisnih izmena značajnih umetničkih snaga između balkanskih zemalja, preko kojih se dolazi do saznanja o našim zajedničkim vrednostima i do unutrašnjeg uverenja da raspolažemo kvalitetima koji ne izostaju iza nivoa takozvanog velikog sveta. U odnosu između Jugoslavije i Bugarske, ovo dvostruko pozitivno znači, i za danas i za sutra

M. B.

NOVI KNJIŽEVNI KADROVI

Nekoliko riječi povodom savjetovanja mladih književnika Hrvatske

U Zagrebu, 27 i 28 ožujka, održano je savjetovanje mladih pisaca i književnih početnika iz svih krajeva Hrvatske. Savjetovanju, koje je sazvano na inicijativu Zemaljskog vijeća Narodne omladine i Društva književnika Hrvatske, prisustvovalo je oko stotinu mladih pisaca, zatim pretstavnici mladih književnika Srbije, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Na ovo savjetovanje uputio je svoga delegata i Savez književnika Jugoslavije.

Prvog dana savjetovanja književnik Marin Franičević, odgovorni urednik »Republike«, održao je referat »O zadacima mladih pisaca u književnosti današnjice«, a referat »O organizacionim pitanjima mladih pisaca i književnih početnika« pročitao je Hrvoje Šarinić, delegat Zemaljskog vijeća Narodne omladine.

Poslije jednog i drugog referata razvila se opširna diskusija, u kojoj su učestvovali kako mladi tako i stariji književnici.

Drugog dana savjetovanja mladi pisci, raspoređeni u četiri kružoka, kojima su rukovodili stariji književnici čitali su svoje radove i raspravljali o njima. U kružocima se vodila korisna diskusija o principijelnosti, ideološkom značaju i tendenciji umjetničkog djela, o tehnici pisanja, o čistoti jezika, kao i o mnogim drugim pitanjima i problemima koji se nameću pri pisanju proznih i pjesničkih radova. Ovaj radni kontakt mladih pisaca — početnika i starijih književnika pokazao se vrlo korisnim.

Na kružocima su izabrani najbolji radovi mladih pisaca, koje su zatim, njihovi autori pročitali na književnoj večeri održanoj u okviru savjetovanja. Radove su čitali: Vlado Pletenac, Mijo Peti, Branko Filipović, Cvjetanka Organdžijeva, Vlatko Pavletić, Ferdinand Adelsberger, Milovan Baletić, Branko Đermanović, Branko Ključarić, Stjepan Godić, Vjera Melnjak, Branko Hribar, Dragica Komes, Antun Šoljan, Krešo Petanjek i Nasko Aganov.

Na savjetovanju, prvom široko organiziranom pokušaju pružanja pomoći mladim piscima u Hrvatskoj, istaknuta su mnoga pitanja. Sem toga pokazalo se da u Hrvatskoj postoji veliki broj mladih ljudi, koji ozbiljno i odgovorno prilaze književnom radu.

Kad se govori o novom herojskom liku naše omladine obično se misli samo na legendarna junačka djela u borbi i na radne podvige u obnovi domovine i u izvršavanju Petogodišnjeg plana. Takovo prikazivanje naše omladine bilo bi prilično jednostrano. Često se zaboravlja da je upravo omladina dala sve svoje snage i na području kulturno-prosvjetnog i kulturno-umjetničkog rada. Oslobodilačka borba naših naroda dala je omladini široke i svestrane mogućnosti umjetničkog stvaranja.

Veliki dio naše omladine prvi put je u ratu, u narodnooslobodilačkoj borbi došao u neposredan dodir s kulturom, pa se, u jeku borbe, pojavilo i na desetine mladih književnika i umjetničkih talenata, kroz čije je pjesme i književne pokušaje progovarala volja i borbena odlučnost naroda.

Mladi talenti rastu i razvijaju se danas u školskim učionicama, na radilištima, na poljima i u fabrikama. I ono najljepše, ono zadivljujuće što je nedavno savjetovanje u Zagrebu pokazalo to je upravo lik mladog pisca, pisca koji se rodio i razvija se prvi put u istinski slobodnoj, svojoj, mladoj domovini, lik pisca — omladinca koji se izgrađuje u živom i neposrednom dodiru sa »školom života«. U skoro svim književnim pokušajima mladih pisaca, iako često naivnim, osjeća se snažan dah naše stvarnosti.

Sama činjenica što se ovo savjetovanje održalo ne govori samo o korjenitim i dubokim promjenama koje su izvršili naši narodi, nego govori i o tome da u novoj stvarnosti postoje puni uslovi svestranog razvitka i obogaćivanja svake nadarenosti i svake pozitivne stvaralačke klice.

Jedno od najvažnijih pitanja koje se dotaklo u referatima i diskusiji bilo je pitanje pravilne, odgojne i principijelne kritike. Mladi književnik nije više prepušten samome sebi i raznim nezdravim uticajima i uzaludnim lutanjima kroz koja su ranije generacije često morale proći. Neprestana principijelna kritika treba sistematski da prati, da usmjeruje i da razvija sve pozitivne napore mladih ljudi. Iz diskusije se vidjelo da su neki početnici katkad bili ipak prepušteni nezdravim, naslijeđenim malograđanskim shvatanjima i »teorijama«, na primjer o dvojakoj umjetnosti, jednoj prolaznoj, aktuelnoj, »po potrebi«, i drugoj neprikosnovenoj, »vječnoj«, koja da je danas »suvišna«. Na ovakova i slična pitanja napredna, naučna kritika dala je odgovor. Međutim, i dalje treba u svakodnevnoj praksi, na objavljenim radovima, da uči i da se razvija jedan mlad talenat. Kritika treba da ukazuje na pozitivno kulturno naslijeđe naše književnosti i drugih svjetskih književnosti. U Hrvatskoj mladim književnicima u tome pogledu treba mnogo da pomogne novi omladinski književni časopis, čiji će prvi broj uskoro izići iz štampe. Ovaj časopis treba da izvrši značajnu ulogu okupljanja svih mladih ljudi koji pišu ne samo u srednjim i višim školama, nego i u tvornicama i po selima. Književni časopis mladih pisaca u Hrvatskoj, uz »Mladost« i druge naše književne časopise, moći će potpunije i svestranije da prati svaku i najneznatniju pojavu književnog stvaranja u Hrvatskoj.

Pitanje odgoja mladih književnika treba da bude trajno. Ovom pitanju prilazi se sa sve više sistema: ono se tretira i na sjednicama Saveza književnika i preko svih naših časopisa. Tri godišta »Mladosti« jasno i vidno govore o postignutim rezultatima.

I ovo savjetovanje mladih pisaca i književnih početnika u Hrvatskoj još je jedan pozitivan prilog općem rješavanju toga pitanja.

Mladi književnici prilaze sa punom ozbiljnošću književnom stvaranju. S istom upornošću kojom njihovi drugovi upravljaju i bde nad strojevima, oni bde nad svojim napisanim rečenicama, uče se i spremaju da književnim djelima izraze herojizam i veličinu našeg vremena, junački i stvaralački lik našeg čovjeka. Težak je put književnog stvaranja i upravo je zato, pored talenta, potrebno na tom poprištu mnogo upornosti, samokritičnog, neprekidnog rada. Mlado Titovo pokoljenje pokazalo je da zna i da može stvarati velika djela. I zato s ponosom i pravom možemo govoriti o dužnostima i zadacima mladih književnika. Zato vedro i optimistički možemo govoriti i o njihovim književnim počecima.

Jure KAŠTELAN

O kazališnim listovima kod nas

U posljednje se tri godine s kazalištem kao cjelinom u našoj zemlji dogodilo ono što ni najveći entuzijasti scenske umjetnosti nisu mogli naslućivati da će se u tako kratkom vremenu dogoditi: naše kazalište postalo je živa potreba najširih slojeva naroda. Statistika, koja je između dva rata sa svojim poraznim rezultatima broja posjetilaca navještala sigurnu smrt građanskog kazališta, danas nam jasno govori o činjenici da treba što prije izgraditi nove kazališne zgrade, što prije osposobiti velik broj kazališnih radnika. Naravno da je taj živi interes za scensku umjetnost u uskoj vezi s onim njenim dubokim preobražajem koji se još danas s njom i u njoj zbiva — preobražajem koji konkretno znači put jedne institucije s lažnim cimerom »narodno kazalište« do stvarno živog narodnog teatra. U svim svojim komponentama doživjela je složena kazališna umjetnost već do danas u našoj zemlji korjenite promjene.

Naš repertoar, naše režije, glume, inscenacije — najbolje to dokazuju. Naravno da to ne važi za sve komponente podjednako. Negdje smo tek na početku, negdje već imamo očitih uspjeha u stvaranju novog narodnog kazališta. Neke neuspjehe na našem dramaturškom planu često možda odviše precjenjujemo: tako činjenicu da još uvijek nemamo prikazanu suvremenu dramu koja bi iole adekvatno odražavala naše vrijeme, naše borbe i naše sukobe u stvaranju čovjeka dostojna života. Konstatirajući tu činjenicu, ne smijemo zaboraviti da se — a to dokazuju rezultati čestih natječaja — u nas piše više prosječno scenski talentiranih drama nego ikad ranije, koje samo zbog našega današnjeg visokog idejnog i umjetničkog kriterija još nisu dozrele za prikazivanje. Sigurno je da bi neke od njih u potpunosti zadovoljile kriterij koji je važio između dva rata.

O naporima kazališnih radnika, režisera i glumaca da svladaju baštinjenu šablonu prikazivanja te stvore specifično našu glumačku umjetnost na osnovi sistema Stanislavskog, ne treba u okviru ovog članka mnogo govoriti. U svim našim kazališnim centrima zabilježeni su već neki uspjesi, koji su u toliko veći u koliko se uvaži da ih postizavaju ljudi koji su se izgradili između dva rata obično na sistemu predstavljanja, a ne doživljavanja teksta.

Svakako, trebalo bi u nizu članaka pisati o problematici što danas stoji pred našim izvodiocima, koji su se donedavna, trbuhom za kruhom, morali iživljavati na trećorazrednim tekstovima, u improviziranim bezidejnim režijskim koncepcijama-nekoncepcijama, koji su bili često upravo primorani da se spašavaju — na liniji »sviđanja« i »aplauza« o kojem je ovisio angažman — izvještačenom patetikom, šmirom i traženim klišejem. Ti članci (studije, impresije i eseji) ne samo da bi obogatili našu mršavu izvornu dramaturšku literaturu, oni bi istovremeno bili najautentičniji dokumenat naše današnje dramaturške stvarnosti. Autori tih tekstova trebali bi da budu u prvom redu glumci koji bi u njima razrađivali i tumačili svoj odnos prema određenoj ulozi i režiseri koji bi opravdavali svoju zamisao u postavljanju jednog određenog komada. Glumac koji nema što da kaže o svojoj ulozi, kao i režiser koji nema svoju, nego posuđenu zamisao, u najboljem su slučaju spretne zanatlije — nisu istinski glumac ni režiser — nisu umjetnici! Ne treba posebno naglasiti kolika je korist takvih tekstova za gledaoce i buduće mlađe kazališne radnike.

Bilo bi logično pretpostavljati da kazališni listovi — koji, primjerice, u Hrvatskoj izlaze u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku — pune svoje stranice upravo ovakvim tekstovima, to više što se ti listovi redigiraju ili su usko povezani s kazalištima u spomenutim gradovima. Nažalost, to nije općenito slučaj. Ako bismo se pitali koja je pojava kazališnog života doživjela najmanju promjenu — u današnjem periodu revolucionarnog preobražaja našeg kazališta — morali bismo priznati: kazališni listovi. Plitka reklama pojedinih »starova«, nazdravičarski članci o »zvjezdama«, uz banalno prepričavanje sadržaja pojedinog komada, još su uvijek glavne teme tih časopisa. Ima i članaka koji potpuno općenito rješavaju kazališnu problematiku ili u obliku suhoparnih referata izvještavaju o nekim organizacionim pitanjima (primjerice vjesnik narodnog kazališta na Rijeci »Scena« br. 1 i 2) ili donose deplasirane kozerije o »Aplauzu« (»Kazališne novine«, informativni list podružnice SPRS Osječkog kazališta, broj 2. Godina IV.) U ovakvom se članku može saznati **»da je nama svima vrlo lako podići obje ruke (koje uostalom u kazalištu nemaju što tražiti i mogle bi mirne duše ostati kod kuće) i udarati jednu u drugu«** itd., no i to da redakcija takvog lista mora doista oskudijevati rukopisima kada uvrštava takve — uostalom iz njemačke kazališne šund-literature — prepisane i prepričane banalnosti. Nažalost, ni o zagrebačkom Kazališnom listu ne može se ništa pozitivna kazati — osim da redovno izlazi i da je besplatan. Naravno da u sve te naše revije znadu zalutati i bolji domaći i strani članci — ali problem naših kazališnih listova ne rješava se slučajnošću.

Svaki novi komad koji se postavlja, predstavlja za svakog kazališnog radnika široku mogućnost da izrazi svoj odnos prema njemu. I upravo takvi tekstovi režisera, glumaca, scenografa, vezani konkretno uz njihov dnevni rad, moraju biti glavni i dominantni u svim našim kazališnim časopisima, bez obzira da li izlaze u glavnim republikanskim gradovima ili u provinciji. Uz redovnu konstruktivnu, dakle, stručnu kazališnu kritiku u našim književnim revijama i dnevnoj štampi, kojom također oskudijevamo, ti tekstovi bili bi najsolidniji osnov za stvaranje naše suvremene dramaturške literature.

Marijan MATKOVIĆ

koeficijent »menschlich allzumenschlich«: sve su nas te i suviše ljudske slabosti popušile i mi se danas dimimo kao gorka cigareta, koja se, nažalost, gasi. Sve je propalo, jer Duce nije uspio da iz malog talijanskog čovjeka stvori imperijalistu! Gentile je govorio o krivnji Duceovoj lirski, feuilltonistički, in extremis: Mussolini je htio da iz hotelskih vratara, kelnera, gondolijera, cicerona i gitarista stvori ratnike, koji će pod barjacima rimske Vučice i krilatoga Lava mletačkog osvojiti Balkan, Afriku, Levanat, Španiju, i čitavi Mediteran, a nije uspio, jer tog malog čovjeka više zanimaju mjesečine na filmu, lopte, gitare, gondole, Verdi i Rossini, nego fašistička mistika banaka i dividenda. Što će to malom, bezimenom pučaninu d'annunzijeve himne o Rodosu, o Rijeci ili o Zadru? Što će mu Menelikovi lavovi u Rimu, kada je u sebi od prvoga dana fašizma uvjeren, da su Adua, (1895) i Adis Abeba (1935) bile najefemernije pustolovine isto tako kao Tripolis, Toledo, Barcelona, Madrid, Tepeleni ili Split od 1935 do 1941. Fašizam je po Gentileu doživio svoj brodolom na ljudskim slabostima maloga čovjeka i fašizam nije uspio, jer ga talijanski narod nije slijedio na historijskom putu. Fašistička tragedija možda je sudbonosna za pokoljenja, ali je stanje fakata takvo i sada ima samo još da padne zavjesa, pak će se komedija na veliku radost talijanskog malog čovjeka konačno svršiti.

Govor Giovannia Gentile bio je nesumnjivim znakom da Veliko fašističko Vijeće proljeća 1943 nije više znalo ni sata ni dana svoje smrti, da se osjećalo u agoniji. Dva mjeseca kasnije neki su biciklisti ustrijelili Gentilea u Firenzi na ulici, i sve je to već bilo početak konca. To je bilo doba kada je treći veliki evangelista fašizma Giovanni Papini pisao svoje lirske solilokvije o dijalogu ptica... Sve je zvjezdano ništavilo, srebrni dim i magla i od svega ne ostaje ništa, samo cvrkut ptica u vječnosti. Papini, jedan od najbrilijantnijih stilista na svome početku prije četrdeset godina, koji je 1912. godine na Kapitolinski spomenik Kralja Ujedinitelja gledao kao na »luksuriozni pissoir«, taj Papini udavio se u knjiškoj jalovoj konverziji bez perspektive, a da u svojim knjigama o Kristu ili o Svetom Augustinu nije dao ni jedne ljudski istinite ili potresne stranice. Benedetto Croce, šef međunarodne estetske masonerije, odbio se u potpuni solipsizam i sam je izjavio godine 1943., da se kao ministar novoosnovanog talijanskog kabineta među ljudima osjeća kao mjesečar. Živio je u Sorrentu na mjesečini i vratio se na mjesečinu u Sorrento! A iz svega toga naš dragi Sveti Otac nije naučio ništa. Papa je poslije jednog amerikanskog bombardmana rimskog predgrađa 1943. stupio svojom posvećenom nogom na asfalt rimski i klečeći zajedno sa rimskim mamama na ulici, molio se Bogu pred lateranskom bazilikom u blatu i u prašini, da bi Gospodin vratio mir Vječnom Gradu! A danas, On te iste rimske mame zove na oružje! Papa se kao Pontifex Maximus danas buni protiv tzv. »moralnog nihilizma materijalističkih pogleda na svijet« a ubijao je vjekovima sve one mislioce i filosofe, ideologe i vjernike, koji su evanđelje tumačili u moralnopozitivnom tj. u evanđeoski demokratskom smislu, da je tajna hostije jednako pristupačna kardinalima kao i lajicima i da nema privilegija plave krvi pred Gospodinom. Pomisao, da ćemo na Posljednjem Sudu svi biti podjednako goli te se neće pitati tko je bio papinski Cavalliere della spada ili tko je nosio olikovanje »Pro Ecclesia et Pontifice« bila je Svetome Ocu oduvijek antipatična! Danas On je jakobin, demokrata amerikanskoga tipa! On mobilizuje mase kao kršćanski socijalista konstitucionalac, On prijeti svima materijalistima, da će ih ispeći na paklenim gradelama kao barbune! Ajme meni! Već dvije hiljade godina govori Papa malome čovjeku, robu i plebejcu, kmetu i proleteru: rodio si se i umireš u blatu, da ližeš meni pete, a stvoren si da se rađaš u blatu i da ližeš meni pete, jer onorevole de Gasperi, Ja i gospodin Truman, Mi smo namjesnici onoga tko te je stvorio samo zato, da nama ližeš pete. Mali čovječe, tako govori danas Sveti Otac svojim trećoredcima, maloj braći, katoličkim djećacima i djevojčicama, aktivistima i članovima kongregacija: mali, bezimeni jadniče, iz koga je Giovanni Gentile htio da stvori Heroja, ti, koji si zatajio kao fašistički bojovnik, koji nisi imao u sebi rimske vučje krvi da osvojiš Albaniju, Heladu, Dalmaciju ili Afriku, ti, koji nemaš pojma što je to Tepeleni ili Korča ili Drvar, čuj me u Ime Spasitelja, koji je uskrsnuo, što ti poručujem kao vidljiva Glava Božja! Danas se vodi za tebe i u tvome interesu atlantska politika i ti, koji si zatajio po Giovanniu Gentile na crti tvog intelektualnopolitičkog minusa, uslijed pomanjkanja političke fašističke svijesti, ti danas treba da gineš u interesu naših vječnih Ideala. U Ime Krista Spasitelja Ja sam preuzeo na sebe dužnost da izliferujem gospodinu Trumanu čitave flote transatlantika krcatih ljudskim, talijanskim mesom, za prekomorsku topovsku hranu. Misao, da bi trebalo da svijetom vlada Mir je luda i djeluje razorno, jer je to materijalistička misao, koja dovodi sve duhovne vrijednosti čovječanstva u opasnost. Otkad ima svijeta i vijeka pucali su topovi i ova materijalistička misao, koja se danas probila do topova i koja se naoružala topovima da bi spriječila naše topove da pucaju po materijalistima, ta misao je kriva za sve zlo na svijetu i tu Misao valja uništiti topovima i prokletstvom, ognjem i mačem i smolom paklenom.

Vrhovni moralni šef jedne organizacije, koja živi od ljudskih slabosti, bankar, koji sa blijede mrtvačke usne diže bakreni obol poputbine što je smrtnici stavljaju za lađarinu Haronu, koji inkasira sve pogrebe i sve svadbe, sve bolesti i sve porođaje, koji plaši svojim halucinacijama ljude na samrti i u ljubavi, taj idealistički majstor par excellence, koji kusa ovu planetu kao da je to njegova vlastita torta od čokolade, On je na drugoj obali Oceana zainteresovan u poslovima, koji se računaju na više od trideset milijarda i On, danas hoće da povede rimske mame u krstaški rat, za zaštitu svojih dividenda. On govori o idejama i o zvijezdama, da lajici ne bi došli na misao da se radi o kamatima. On je mobilizovao čitave armade drvenih svetaca po zemaljskoj kugli. Prečista Djevica plače na svima maslinama na obalama mediteranskim kao zvjezdano priviđenje i sva su Raspela prokrvavila od straha, a iza koprene ovih halucinacija Monsignor Cippico švercuje milijarde u inostranstvo, za svaki slučaj, ako se bude pokazala potreba eventualnog izleta u novi Avignon.

Postoji jedno sredovječno proročanstvo po kome ovaj Papa treba da bude po redu pretposljednji, a njegovo djelovanje u historiji Crkve je okarakterisano kao djelovanje Oca Anđeoskog. Pater Angelicus je svojim djelovanjem doista ispunio jedan dio tog davnog sredovječnog proročanstva: postao je Pater Anglicus. Da li će on kao Pater Anglicus tj. kao Otac anglosaksonski i saveznik lutorana ispuniti i onaj drugi dio mračnog, sredovječnog proročanstva, to je pitanje budućnosti. Ako bude tako nastavio ni to nije isključeno.

Pralja
Crtež-sepia Frana Šimunovića

BIBLIOGRAFIJA

Moša Pijade: Izabrani govori i članci (1941—1947). Knjiga izabranih govora i članaka Moše Pijade iz perioda narodnooslobodilačkog rata i posleratnog vremena sadrži četiri odeljka: Izgradnja narodne vlasti i novog ustavnog poretka; Nova Jugoslavija; Iz spoljne politike, i Govori i izjave na Pariskoj konferenciji mira. Izdanje »Kulture«, 1948. Cena 55 dinara.

Ivan Dončević: **Životopis bez svršetka.** Kronika iz seljačkog života. Drugo (prerađeno) izdanje. Ovaj roman iz života hrvatskog seljaštva tridesetih godina ovoga veka, objavljen prvi put 1935 pod naslovom »Horvatova kći«, pojavljuje se sada u drugom, prerađenom izdanju, u kome su izvršene veće jezičke, stilske i kompozicione prerade. Izdanje »Matice hrvatske«, Zagreb, 1948. Cena 85 dinara.

Isak Samokovlija: **Tragom života.** Zbirka odabranih pripovedaka koje je pisac objavljivao od 1927 do 1947 godine. Izdanje »Nakladnog zavoda Hrvatske«, Zagreb, 1948. Cena 129 dinara.

Janko Đonović: **Na Vltavi. Beležeke s puta po Čehoslovačkoj.** Izdanje »Narodne knjige«, izdavačkog preduzeća Crne Gore, Cetinje, 1948. Cena 20 dinara.

Ive Ćaće: **Veliki korak,** Rasim Filipović: **Krv je uskipela** i Mile Klopčić: **Mati.** Jednočinke. »Naša pozornica«, sveska 1. Izdanje Sindikalnog izdavačko-štamparskog preduzeća »Rad«, Beograd, 1948. Cena 16 dinara.

Sovjetska zemlja. Zbornik objavljen povodom tridesetogodišnjice Velike oktobarske socijalističke revolucije. Priredio kolektiv sovjetskih autora (N. N. Mihailov, A. M. Pankratova, B. M. Volin, V. A. Karpinski, I. I. Minc, I. M. Razgon, A. L. Sidorov i H. N. Oleščik). Knjiga sadrži šest odeljaka: Prostranstva i bogatstva naše otadžbine; Herojska prošlost naše otadžbine; Borba za pobedu socijalizma u SSSR: Društveno i državno uređenje SSSR; Veliki otadžbinski rat, i Naš je cilj — komunizam. Redaktori prevoda Lepa Nešić i Radomir Aleksić. Izdanje »Kulture«, 1947. Cena 85 dinara.

Charles Dickens: **Oliver Twist ili Život općinskog djeteta.** Klasično delo velikog engleskog realiste, u kome je dat potresan prikaz i kritika mnogih društvenih institucija Engleske iz sredine prošlog veka. Preveo Zlatko Gorjan. Izdanje »Matice hrvatske«, Zagreb, 1947. Cena 95 dinara.

Valentin Ovečkin: **Pozdrav s fronta.** Roman iz Otadžbinskog rata. Prevela Stojanka Jakšić. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1947. Cena 38 dinara.

Karl Marks: **Kritika gotskog programa.** Teoretski spisi o stvaranju savremenog radničkog pokreta i o borbi za pobedu naučne teorije. Biblioteka Marksizma-Lenjinizma. Izdanje »Kulture«, Beograd, 1948. Cena 7 dinara.

B. Suharevski: **Socijalistička reprodukcija u novoj pjatiljetki.** Izdanje »Kulture«, 1948. Cena 3,50 dinara.

A. Bolgov: **Proširena socijalistička reprodukcija u kolhozima.** Izdanje »Kulture«, 1948. Cena 3,50 din.

Konstantin Paustovski: **Kolhida.** Prevela Olga Mitrinović. »Dečja biblioteka«. Izdanje »Kulture«, 1948. Cena 18 din.

A. Kibrik: **Priručnik za sindikalne biblioteke.** »Sindikalna biblioteka«, Beograd, 1948. Cena 13 dinara.

Dečja mala knjiga. Sesto kolo (S. Maršak: »Mister Tvister«; Josip Pavičić: »Dje ca se igraju«; »Srpske narodne pripovetke«; Arsen Diklić: »Majstorovi prijatelji«; »Plavi ćilim«; Viktor Igo: »Mali junak Gavroš«; Konstantin Stepanović: »Priča o jednom proždrljivcu«; J. Sotnik: »Važna poruka«; Kalina Malina: »Maretka na straži« i Vojo Carić: »Saboteri«. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948.

Izložba likovnih radova čehoslovačkih omladinaca brigadira sa pruge Šamac—Sarajevo

Na inicijativu Saveza prijatelja Titove Jugoslavije otvorena je 13 marta, u prostorijama Jugoslovenske knjige u Pragu, izložba fotografija i likovnih radova đaka umetničko-industriske škole u Pragu, koji su učestvovali na izgradnji pruge Šamac—Sarajevo.

Izložbu je otvorio E. Burijan koji je toplim rečima istakao napore jugoslovenske omladine u izgradnji nove Jugoslavije, a zatim je hor jugoslovenskih učenika u privredi otpevao nekoliko pesama.

Gostovanje zagrebačkih umetnika u Sofiji

Gostovanje članova zagrebačke Opere Nade Tončić i Josipa Gostića u Sofiji krajem februara sofiska publika pozdravila je oduševljeno. Nada Tončić nastupila je u operama »Boemi« i »Madam Beterflaj«, a Josip Gostić u »Pikovoj dami« i »Toski«. Umetnici su zajednički nastupili u »Prodanoj nevesti«.

Bugarska kritika vrlo se pohvalno izrazila o našim umetnicima, ističući njihove glasovne kvalitete. Gostovanju naših umetnika prisustvovao je nekoliko puta pretsednik bugarske vlade Georgi Dimitrov i članovi vlade.

URENICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA NA »KNJIŽEVNE NOVINE«
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska, broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.